

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Υποσχόλια (Tīkā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Υποσχόλια (Sutta Piṭaka - Tīkā)

1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Υποσχόλια (1. Dīgha Nikāya - Tīkā)
2. Υποσχόλια για το μεγάλο κεφάλαιο (2. Mahāvaggaṭīkā)
2. Σχόλια για τη μεγάλη ομιλία για την αιτιότητα (2. Mahānidānasuttavaṇṇanā)

PaliVerse

1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Υποσχόλια

2. Υποσχόλια για το μεγάλο κεφάλαιο

2. Mahānidānasuttavaṇṇanā

Nidānavāṇṇanā

95. Janapadinoti janapadavanto, janapadassa vā issarasāmino rājakumārā gottavasena kurū nāma. Tesam nivāso yadi eko janapado, katham bahuvacananti āha “ruḥhisaddenā”ti. Akkharacintakā hi īdisesu ṭhānesu yutte viya īdisaliṅgavacanāni icchanti. Ayamettha ruḥhi yathā aññatthāpi “aṅgesu viharati, malle su viharatī”ti ca. Tabbisesanepi janapadasadde jātisadde ekavacanameva. Aṭṭhakathācariyā panāti pana-saddo visesatthajotano, tena “puthuatthavisayatāya evetaṃ puthuvacana”nti “bahuke panā”tiādinā vakkhamānaṃ visesaṃ joteti. Sutvāti mandhātumahārājassa ānubhāvadassanānusārena paramparānugataṃ katham sutvā. Anusamyāyantenāti anuvicarantena. Etesaṃ ṭhānanti candimasūriyamukhena cātumahārājikabhavanamāha. Tenāha “tatha agamāsī”tiādi. Soti mandhātumahārājā. Tanti cātumahārājikarajjaṃ. Gahetvāti sampaṭicchitvā. Puna pucchi pariṇāyakaratanam.

Dovārikabhūmiyaṃ tiṭṭhanti sudhammāya devasabhāya, devapurassa ca catūsu dvāresu ārakkhāya adhigatattā. “Dibbarukkhasahassapaṭimaṇḍita”nti idaṃ “cittalatāvana”ntiādīsupi yojetabbaṃ.

Pathaviyaṃ patitṭhāsīti bhassitvā pathaviyā āsannaṭṭhāne aṭṭhāsī. Na hi cakkaratanaṃ bhūmiyaṃ patati, tathāṭṭhitañca nacirasseva antaradhāyi tenattabhāvena cakkavattiissariyassa abhāvato. “Cirataṃ kālaṃ ṭhatvā”ti apare. Rājā ekakova agamāsī attano ānubhāvena. Manussabhāvoti manussagandhasarīranissandādimanussabhāvo. Pāturahosīti devaloke pavattivipākādāyino aparāpariyāya vedanīyassa kammaṃ katokāsattā sabbadā soḷasavassuddesikatā mālāmilāyanādi dibbabhāvo pāturahosi. Tadā manussānaṃ asaṅkheyyāyukatāya sakkarajjaṃ kāretvā. “Kiṃ me iminā upaddharajjenā”ti atricchatāya atittova. Manussaloke utuno kakkhaḷatāya vātātapena phuṭṭhagatto kālamakāsī.

Avayavesu siddho viseso samudāyassa visesako hotīti ekampi raṭṭhaṃ bahuvacanena vohariyati.

Da-kārena atthaṃ vaṇṇayanti niruttinayena. Kammāsoti kammāsapādo vuccati uttarapadalopena yathā “rūpabhavo rūpa”nti. Kathaṃ pana so “kammāsapādo”ti vuccatīti āha “tassa kirā”tiādi. Damitoti ettha kīdisaṃ damanaṃ adhippetanti āha “porisādabhāvato paṭisedhito”ti. “Ime pana therāti majjhimabhāṇakā”ti keci. Apare pana “aṭṭhakathācariyā”ti, “dīghabhāṇakā”ti vadanti. Ubhayathāpi cūḷakammāsadammaṃ sandhāya tathā vadanti. Yakkhiniputto hi kammāsapādo alīnasattukumārakāle bodhisattena tattha damito. Sutasomakāle pana bārāṇasirājā porisādabhāvapaṭisedhanena yattha damito, taṃ mahākammāsadammaṃ nāma. “Putto”ti vatvā “atrajo”ti vacanaṃ orasaputtabhāvadassanattamaṃ.

Yehi āvasitappadeso “kururaṭṭha”nti nāmaṃ labhi, te uttarakuruto āgatamanussā tattha rakkhitaniyāmeneva pañca sīlāni rakkhiṃsu. Tesam diṭṭhānugatiyā pacchimajanatāti so desadhammavasena avicchedato pavattamāno kuruvattadhammoti paññāyittha. Ayañca attho kurudhammajātakena dīpetabbo. So aparabhāge paṭhamam yattha saṃkiliṭṭho jāto, taṃ dassetum “kururaṭṭhavāsīna”ntiādi vuttaṃ. Yattha bhagavato vasanokāsabhūto koci vihāro na hoti, tattha kevalam gocaragāmakittanam nidānakathāya pakati yathā taṃ sakkesu viharati devadham nāma sakyānam nigamoti imamattham dassento “avasānokāsato”tiādimāha.

“Āyasmā”ti vā “devānam piyā”ti vā “tatra bhava”nti vā piyasamudāhāro esoti āha “āyasmāti piyavacanameta”nti. Tayidaṃ piyavacanam garugāravavasena vuccatīti āha “gāravavacanameta”nti.

Atidūraaccāsannavajjanena nātidūranāccāsannam nāma gahitaṃ, taṃ pana avakaṃsato ubhinnaṃ pasāritahatthānam saṅghaṭṭanena veditabbaṃ. Cakkhunā cakkhum āhacca daṭṭhabbaṃ hoti, tenāpi agāravameva kataṃ hoti. Gīvaṃ parivattetvāti parivattanavasena gīvaṃ pasāretvā.

Kulasaṅghatthāyāti kulānuddayatāvasena kulānam anuggaṇhanatthāya sahasabbhaṇḍikaṃ nikkhipanto viya bhikkhapaṭiggaṇhanena tesam mahato puññābhisaṇḍassa janana. Paṭisammajjitvāti antevāsikehi sammajjanatthānam sakkaccakāritāya puna sammajjitvā. Tikkhattunti “ādito paṭṭhāya anta”ntiādinā vuttacaturākārūpasāñhite tayo vāre, tenassa dvādasakkhattum sammāsita bhāvamāha.

Amhākaṃ bhagavato gambhīrabhāveneva kathitattā sesabuddhehipi evameva kathitoti dhammanvaye ṭhatvā vuttaṃ “sabbabuddhehi...pe... kathito”ti. Sāliṇḍanti saparibhaṇḍam. “Sinerum ukkhipanto viyā”ti iminā tādisāya desanāya sudukkarabhāvamāha. Suttameva “suttantakatha”nti āha dhammakhandhabhāvato. Yathā vinayapaṇṇattibhūmantarasamayantarānam vijānanam anaññasādhāraṇam sabbaññutaññasseva visayo, evaṃ antadvayavinimuttassa kāravakadārahitaṃ paccayākāraṃ vibhajanam pīti dassetum “buddhānañhi”tiādi āradham. Tattha ṭhānānīti kāraṇāni. Gajjitaṃ mahantaṃ hotīti taṃ desetabbasseva anekavidhatāya, duviññeyyatāya ca nānāyehi pavattamānam desanāgajjitaṃ mahantaṃ vipulaṃ, bahubhedañca hoti. Ñāṇam anupavisatīti tato eva desanāññānam desetabbadhamme vibhāgaso kurumānam anu anu pavisati, tena anupavissa ṭhitaṃ viya hotīti attho. Buddhaññāssa mahantabhāvo paññāyatīti evaṃvidhassa nāma dhammassa desakaṃ, paṭivedhakañcāti buddhānam desanāññāssa, paṭivedhaññāssa ca ulārabhāvo pākaṭo hoti. Ettha ca kiñcāpi “sabbam vacīkammaṃ buddhassa bhagavato ñāṇapubbaṅgamaṃ ñāṇanuparivatta”nti vacanato sabbāpi bhagavato desanā ñāṇarahitā natthi, sīhasamānavuttitāya sabbattha samānappavatti. Desetabbavasena pana desanā visesato ñāṇena anupaviṭṭhā, gambhīratarā ca hotīti daṭṭhabbaṃ. Kathaṃ pana vinayapaññattiṃ patvā desanā tilakkhaṇabbhāhatā suññatapāṭisaṃyuttā hotīti? Tatthāpi sannisinnaṃ parisaṃyāya ajjhāsayaṇurūpaṃ pavattamānā desanā saṅkhārānam aniccatādivibhāvanam, sabbadhammānam attattaniyatābhāvappakāsanañca hoti. Tenevāha “anekapariyāyena dhammiṃ kathaṃ katvā”tiādi.

Āpajjāti patvā yathā ñāṇakoṇcanādaṃ vissajjeti, evaṃ pāpuṇitvā.

Pamāṇātikkameti aparimāṇatthe “yāvañcidaṃ tena bhagavatā”tiādīsu viya. Aparimeyyabhāvajotano hi ayaṃ yāva-saddo. Tenāha “atigambhīro attho”ti. Avabhāsatīti ñāyati upaṭṭhāti. Ñāṇassa tathā upaṭṭhānañhi sandhāya “dissatī”ti vuttaṃ. Nanu esa paṭiccasamuppādo ekantagambhīrova, tattha kasmā gambhīrāvabhāsatā jotitāti? Saccametaṃ, ekantagambhīratādassanattameva panassa gambhīrāvabhāsaaggahaṇaṃ. Tasmā aññattha labbhamānaṃ catukoṭikaṃ byatirekamukhena nidassetvā taṃ evassa ekantagambhīrataṃ vibhāvetuṃ “ekañhī”tiādi vuttaṃ. Etaṃ natthīti agambhīro, agambhīrāvabhāso cāti etaṃ dvayaṃ natthi, tena yathādassite catukoṭike pacchimā eka koṭi labbhatīti dasseti. Tenāha “ayañhī”tiādi.

Yehi gambhīrabhāvehi paṭiccasamuppādo “gambhīro”ti vuccati, te catūhi upamāhi ulliṅgento “bhavaggaggahaṇāyā”tiādimāha. Yathā bhavaggaṃ hatthaṃ pasāretvā gahetuṃ na sakkā dūrabhāvato, evaṃ saṅkhārādīnaṃ avijjādipaccayasambhūtasamudāgataṭṭho pākatikañāṇena gahetuṃ na sakkā. Yathā sineruṃ bhinditvā miñjaṃ pabbatarasaṃ pākatikapurisena nīharituṃ na sakkā, evaṃ paṭiccasamuppādagate dhammatthādiḷe pākatikañāṇena bhinditvā vibhajja paṭivijjhanavasena jānituṃ na sakkā. Yathā mahāsamuddaṃ pākatikapurisassa bāhudvayena padhārituṃ na sakkā, evaṃ vepullaṭṭhena mahāsamuddasadisam paṭiccasamuppādaṃ pākatikañāṇena desanāvasena padhārituṃ na sakkā. Yathā mahāpathaviṃ parivattetvā pākatikapurisassa pathavojaṃ gahetuṃ na sakkā, evaṃ “itthaṃ avijjādayo saṅkhārādīnaṃ paccayā hontī”ti tesaṃ paccayabhāvo pākatikañāṇena nīharitvā gahetuṃ na sakkāti. Evaṃ catubbidhagambhīratāvasena catasso upamā yojetabbā. Pākatikañāṇavasena cāyamatthayojanā katā diṭṭhasaccānaṃ tattha paṭivedhasabhāvato, tathāpi yasmā sāvakānaṃ, paccekabuddhānañca tattha sappadesameva ñāṇaṃ, buddhānaṃyeva nippadesaṃ, tasmā vuttaṃ “buddhavisayaṃ pañha”ntiādi.

Ussādentoti paññāya ukkaṃsento, uggaṇhantoti attho. Apasādentoti nibbhacchanto, niggaṇhantoti attho.

Ussādanāvaṇṇanā

Tenāti mahāpaññābhāvena. Tatthāti therassa satipi uttānabhāve, paṭiccasamuppādassaaññesaṃ gambhīrabhāve. Subhojanarasapuṭṭhassāti sundarena bhojanarasena positassa. Katayogassāti nibaddhapayogena kataparicayassa. Mallapāsāṇanti mallehi mahabbaleheva ukkhipitabbapāsāṇaṃ. Kuhiṃ imassa bhāriyaṭṭhānanti kasmīṃ passe imassa pāsāṇassa garutarappadesoti tassa sallahukabhāvaṃ dīpento vadati.

Timirapiṅgaleneva dīpenti tassa mahāvipphārabhāvato. Tenāha “tassa kirā”tiādi. Pakkuthatīti pakkuthantaṃ viya parivattati parito vivattati. Lakkhaṇavacanañhetam. Piṭṭhiyaṃ sakalinapadakāpiṭṭhaṃ. Kāyūpapannassāti mahatā kāyena upetassa, mahākāyassāti attho.

Piñchavaṭṭīti piñchakalāpo. Supaṇṇavātanti nāgaggahaṇādīsu pakkhapapphoṭanavasena uppajjanakavātaṃ.

Pubbūpanissayasampattikathāvaṇṇanā

“Pubbūpanissayasampattiya”tiādinā uddiṭṭhakāraṇāni vitthārato vivarituṃ “ito kirā”tiādi vuttaṃ. Tattha itoti ito kappato. Satasahassimeti satasahassame. Haṃsāvati nāma nagaraṃ ahosi jātanagaraṃ. Dhurapattānīti bāhirapattāni, yāni dīghatamāni.

Kaniṭṭhabhātāti vemātikabhātā kaniṭṭho yathā amhākaṃ bhagavato nandatthero. Buddhānañhi sahodarā bhātaro nāma na honti. Kathaṃ jeṭṭhā tāva na uppajjanti, kaniṭṭhānaṃ pana asambhavo eva. Bhoganti vibhavaṃ. Upasantoti corajanitasāṅkhobhāvūpasamena upasanto janapado.

Dve sātāke nivāsetvāti sātakadvayameva attano kāyaparihārikaṃ katvā itaraṃ sabbasambhāraṃ attato mocetvā.

Pattaggahaṇatthanti antopakkhittaṇṇhabhojanattā aparāparaṃ hatthe parivattentassa pattaggahaṇatthaṃ. Uttarisāṭakanti attano uttarisāṭakaṃ. Etāni pākaṭaṭṭhānānīti etāni yathāvuttāni bhagavato desanāya pākaṭāni therassa puññakaraṇaṭṭhānāni.

Paṭisandhiṃ gahetvāti amhākaṃ mahābodhisattassa paṭisandhiggahaṇadivase eva paṭisandhiṃ gahetvā.

Titthavāsādivaṇṇanā

Uggahaṇaṃ pāliyaṃ uggaṇhanaṃ. Savanaṃ atthasavanaṃ. Paripucchanaṃ gaṇṭhiṭṭhānesu atthaparipucchanaṃ. Dhāraṇaṃ pāliyāpi pāliatthassapi citte ṭhapanāṃ. Sabbañcetaṃ idha paṭiccasamuppādasena veditabbaṃ.

Sotāpannānañca...pe... upaṭṭhātitaṭṭha sammohaviddhaṃsanena “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhamma”nti attapaccakkhavasena upaṭṭhānato. Nāmarūpaparicchedoti saha paccayena nāmarūpassa paricchijja avabodho.

Paṭiccasamuppādagambhīratāvaṇṇanā

“Atthagambhīratāya”tiādinā saṅkhepato vuttamatthaṃ vivarituṃ “tatthā”tiādi āradham. Jātipaccayasambhūtasamudāgataṭṭhoti jātipaccayato sambhūtaṃ hutvā sahitassa attano paccayānurūpassa jarāmaraṇassa uddhaṃ uddhaṃ āgatabhāvo, anupavattatthoti attho. Atha vā sambhūtaṭṭho ca samudāgataṭṭho ca sambhūtasamudāgataṭṭho. “Na jātito jarāmaraṇaṃ na hoti,” na ca jātiṃ vinā “aññato hoti”ti hi jātipaccayasambhūtaṭṭho vutto, itthañca jātito samudāgacchatīti jātipaccayasamudāgataṭṭho, yā yā jāti yathā yathā paccayo hoti, tadanurūpapātubhāvoti attho. So anupacitakusalasambhārānaṃ ñāṇassa tattha appatiṭṭhatāya agādhaṭṭhena gambhīro. Sesapadesupi ese va nayo.

Avijjāya saṅkhārānaṃ paccayaṭṭhoti yenākārena yadavatthā avijjā saṅkhārānaṃ paccayo hoti. Yena hi pavattiākārena, yāya ca avatthāya avatthitā avijjā tesam tesam saṅkhārānaṃ paccayo hoti, tadubhayassapi duravabodhanīyato avijjā saṅkhārānaṃ navahi ākārehi paccayaṭṭho anupacitakusalasambhārānaṃ ñāṇassa tattha appatiṭṭhatāya agādhaṭṭhena gambhīro. Esa nayo sesapadesupi.

Katthaci anulomato desīyati, katthaci paṭilomatoti idha pana paccayuppādā paccayuppannuppādasaṅkhāto anulomo, paccayanirodhā paccayuppannanirodhasaṅkhāto ca paṭilomo adhippeto. Ādito pana paṭṭhāya

antagamanam anulomo, antato ca ādigamanam paṭilomoti adhippeto. Ādito paṭṭhāya anulomadesanāya, antato paṭṭhāya paṭilomadesanāya ca tisandhi catusaṅkhepo. “Ime bhikkhave cattāro āhārā kiṃ nidānā”tiādikāya ca vemajjhato paṭṭhāya paṭilomadesanāya, “cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññānam, tiṇṇam saṅgati phasso, phassapaccayā vedanā”tiādikāya anulomadesanāya ca dvisandhi tisaṅkhepo. “Saṃyojanīyesu bhikkhave dhammesu assādānupassino viharato taṇhā pavaḍḍhati, taṇhāpaccayā upādāna”ntiādīsu ekasandhi dvisaṅkhepo. Ekaṅgo hi paṭiccasamuppādo desito. Labbhateva hi so “tatra bhikkhave sutavā ariyasāvako paṭiccasamuppādamyeva sādhukam yoniso manasi karoti ‘iti imasmim sati idaṃ hoti...pe... nirujjhatī’ti. Sukhavedaniyam bhikkhave phassam paṭicca uppajjati sukhavedanā”ti imassa suttassa vasena veditabbo. Iti tena tena kāraṇena tathā tathā pavattetabbattā paṭiccasamuppādo desanāya gambhīro. Tenāha “ayam desanāgambhīratā”ti. Na hi tattha sabbaññutaññāto aññaṃ ññaṃ patiṭṭham labhati.

“Avijjāya panā”tiādīsu jānanalakkhaṇassa ññaṇassa paṭipakkhabhūto avijjāya aññānaṭṭho. Ārammaṇassa paccakkhakaṇaṇa dassanabhūtaṇa paṭipakkhabhūto adassanaṭṭho. Yenesā attano sabhāvena dukkhādīnam yāthāvasarasam paṭivijjhitum na deti chādetvā pariyonandhitvā tiṭṭhati, so tassā saccāsaṃpaṭivedhaṭṭho. Abhisāṅkharāṇam saṃvidhāṇam, pakappananti attho. Āyūhaṇam sampiṇḍanam, sampayuttadhammāṇam attano kiccānurūpatāya rāsikaraṇanti attho. Apuññābhisaṅkhārekadeso sarāgo. Añña virāgo. Rāgassa vā appaṭipakkhabhāvato rāgappavaḍḍhako, rāgupattipaccayo ca sabbopi apuññābhisaṅkhāro sarāgo. Itaro tabbidūrabhāvato virāgo. “Dīgharattam hetam bhikkhave assutavato puthujjanassa ajjhositam mamāyitam parāmaṭṭham ‘etaṃ mama, esohamasmi, eso me attā’ti” attaparāmāsassa viññāṇam visesato vatthu vuttanti viññāṇassa suññataṭṭho gambhīro. Attā vijānāti saṃsaratīti sabyāpārātāsaṅkantiabhinivesabalavatāya abyāpāraasaṅkantiapaṭisandhipātubhāvaṭṭhā ca gambhīrā. Nāmarūpassa paṭisandhikkhaṇe ekatova uppādo ekuppādo, pavattiyam visum visum yathārahaṃ ekuppādo. Nāmassa rūpena, rūpassa ca nāmena asampayogato vinibbhogo nāmassa nāmena, rūpassa ca rūpena ekaccassa ekaccena avinibbhogo yojetabbo. Ekuppādekanīrodhehi avinibbhoge adhippete so rūpassa ca ekakālāpapavattino rūpena labbhatīti. Atha vā ekacatuvo kārabhavesu nāmarūpāṇam asahavattanato aññaṃaññaṃ vinibbhogo, pañcavokārabhave sahavattanato avinibbhogo ca veditabbo.

Nāmassa ārammaṇābhīmukham namanam nanaṭṭho. Rūpassa virodhipaccayasamavāye visadisuppatti ruppanaṭṭho. Indriyapaccayabhāvo adhipatiyaṭṭho. “Lokopeso, dvārāpesā, khettaṃ peta”nti vuttalokādiattho cakkhādīsu pañcasu yojetabbo. Manāyatanassa pana lujjanato, manosamphassādīnam dvārakhettabhāvato ca ete atthā veditabbā. Āpāthagatāṇam rūpādīnam pakāsanayogyatālakkaṇam obhāsanam cakkhādīnam visayibhāvo, manāyatanassa vijānanam. Saṅghaṭṭanaṭṭho visesato cakkhusamphassādīnam pañcannam, itare channampi yojetabbā. Phusanañca phassassa sabhāvo. Saṅghaṭṭanam raso, itare upaṭṭhānākārā. Ārammaṇarasānubhavanaṭṭho rasavasena vutto, vedayitaṭṭho lakkaṇavasena. Sukhadukkhaṃ ajjhattabhāvo yathākkamam tissannam vedanāṇam sabhāvavasena vutto. “Attā vedayati”ti abhinivesassa balavabhāvato nijjivaṭṭho vedanāya gambhīro. Nijjivāya vā vedanāya vedayitam nijjivavedayitam, so eva atthoti nijjivavedayitaṭṭho.

Sappītikataṇhāya abhinanditaṭṭho. Balavatarataṇhāya gilivā pariniṭṭhāpanaṃ ajjhosānaṭṭho. Itare pana jeṭṭhabhāvaosāraṇasamuddaduratikkamaapāripūrivasena veditabbā. Ādānaggahaṇābhinivesaṭṭhā catunnampi upādānānaṃ samānā, parāmāsaṭṭho diṭṭhupādānādīnameva, tathā duratikkamaṭṭho. “Diṭṭhikantāro”ti hi vacanato diṭṭhīnaṃ duratikkamatā. Daḷhaggahaṇattā vā catunnampi duratikkamaṭṭho yojetabbo. Yonigatiṭṭhitinivāsesukhipananti samāse bhumma vacanassa alopo daṭṭhabbo. Evañhi tena āyūhanābhisaṅkharānapadānaṃ samāso hoti. Yathā tathā jāyanaṃ jātiattho. Tassā pana sannipātato jāyanaṃ sañjātiattho. Mātukucchiṃ okkamitvā viya jāyanaṃ okkantiattho. So jātito nibbattanaṃ nibbattiattho. Kevalaṃ pātubhavanaṃ pātubhāvaṭṭho.

Jarāmarāṇaṅgaṃ maraṇappadhānanti tassa maraṇaṭṭhā eva khayādayo gambhīrāti dassitā. Uppannauppannānañhi navanavānaṃ khayena kamena khaṇḍiccā diparipakkapavattiyaṃ loke jarāvohāroti. Khayaṭṭho vā jarāya vuttoti daṭṭhabbo. Navabhāvāpagamo hi “khayo”ti vattuṃ yuttoti vipariṇāmaṭṭho dvinnampi vasena yojetabbo, santativasena vā jarāya khayavayabhāvā, sammutikhaṇikavasena maraṇassa bheda vipariṇāmaṭṭhā yojetabbā. Avijjādīnaṃ sabhāvo paṭivijjhīyatīti paṭivedho. Vuttañhetuṃ nidānakathāyaṃ “tesaṃ tesaṃ vā tattha tattha vuttadhammānaṃ paṭivijjhitaṃ salakkhaṇasaṅkhāto aviparītasabhāvo paṭivedho”ti. so hi avijjādīnaṃ sabhāvo maggañāṇeneva asammohapaṭivedhavasena paṭivijjhitaṃbato aññāṇassa alabbhaneyyapaṭiṭṭhatāya agādhaṭṭhena gambhīro. Sā sabbāpīti sā yathāvuttā saṅkhepato catubbidhā vitthārato anekappabhedā sabbāpi paṭiccasamuppādassa gambhīratā therassa uttānakā viya upaṭṭhāsi catūhi aṅgehi samannāgatattā. Udāhu aññesampīti “mayhaṃ tāva esa paṭiccasamuppādo uttānako hutvā upaṭṭhātī, kiṃ nu kho aññesampi evaṃ uttānako hutvā upaṭṭhātī”ti mā evaṃ avaca mayāva dinnanaye catusaccakammaṭṭhānavidhimhi ṭhatvā.

Apasādanāvaṇṇanā

Olārikanti vatthuvītikamasamatthatāvasena thūlaṃ. Kāmaṃ kāmarāgapaṭighāyeva atthato kāmarāgapaṭighasaṃyojanāni, kāmarāgapaṭighānusayā ca, tathāpi aññoyeva saṃyojanaṭṭho bandhanabhāvato, añño anusayanaṭṭho appahīnabhāvena santāne thāmagamananti katvā, iti kiccavisesavisiṭṭhabhede gahetvā “cattāro kilese”ti ca vuttaṃ. Eseva nayo itaresupī. Aṇusahagateti aṇusabhāvaṃ upagate. Tabbhāvatto hi ayaṃ sahaḡata-saddo “nandirāgasahagatā”tiādīsu viya.

Yathā uparimaggādhigamanavasena saccasampaṭivedho paccayākārapaṭivedhavasena, evaṃ sāvaka bodhipacceka bodhisammāsambodhiadhigamanavasenapi saccasampaṭivedho paccayākārapaṭivedhavasenevāti dassetuṃ “kasmā cā”tiādi vuttaṃ. Sabbathāvāti sabbappakāreneva kiñcipi pakāraṃ asesetvāti attho. Ye katābhinihārānaṃ mahābodhisattānaṃ vīriyassa ukkaṭṭhamajjhima mudutāvasena bodhisambhārasambharaṇe kālabhedā icchitā, te dassento “cattāri, aṭṭha, soḷasa vā asaṅkhyeyyāni”ti āha, svāyamaṭṭho cariyāpiṭakavaṇṇanāya gahetabbo. Sāvako padesañāṇe ṭhitoti sāvako hutvā sekkhabhāvato tatthāpi padesañāṇe ṭhito. Buddhānaṃ kathāya “taṃ tathāgato abhisametī”tiādikāya paccanīkaṃ hoti. Anaññasādhāraṇassa hi vasena buddhānaṃ sīhanādo, na aññasādhāraṇassa.

“Vāyamantashevā”ti iminā visesato ñāṇasambhārasambharaṇaṃ paññāpāramitāpūraṇaṃ vadati. Tassa ca sabbampi puññaṃ upanissayo.

“Esa devamanussānaṃ, sabbakāmadado nidhi;
Yaṃ yadevābhipatthenti, sabbametena labbhatī”ti. -

Hi vuttaṃ. Tasmā mahābodhisattānaṃ sabbesampi puññasambhāro yāvadeva ñāṇasambhārattho sammāsambodhisamadhighamasamatthattāti āha “paccayākāraṃ ...pe... natthī”ti. Idāni paccayākārapaṭivedhasseva vā mahānubhāvatādassanamukhena paṭiccasamuppādasseva paramagambhīrataṃ dassetuṃ “avijjā”tiādi vuttaṃ. Navahi ākārehīti uppādādīhi navahi ākārehi. Avijjā hi saṅkhārānaṃ uppādo hutvā paccayo hoti, pavattaṃ hutvā nimittaṃ, āyūhanaṃ, saṃyogo, palibodho, samudayo, hetu, paccayo hutvā paccayo hoti. Evaṃ saṅkhārādayo viññāṇādīnaṃ. Vuttañhetuṃ paṭisambhidāmagge “kathaṃ paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇaṃ? Avijjā saṅkhārānaṃ uppādaṭṭhiti ca pavattaṭṭhiti ca nimittaṭṭhiti ca āyūhanaṭṭhiti ca saññogaṭṭhiti ca palibodhaṭṭhiti ca samudayaṭṭhiti ca hetuṭṭhiti ca paccayaṭṭhiti ca imehi navahākārehi avijjāpaccayā saṅkhārā paccayasamuppannā”tiādi.

Tattha navahākārehīti navahi paccayabhāvūpagamanākārehi. Uppajjati etasmā phalanti uppādo, phaluppattiyā kāraṇabhāvo. Sati ca avijjāya saṅkhārā uppajjanti, nāsati, tasmā avijjā saṅkhārānaṃ uppādo hutvā paccayo hoti. Tathā avijjāya sati saṅkhārā pavattanti, nīyanti ca. Yathā ca bhavādīsu khipanti, evaṃ tesam avijjā paccayo hoti. Tathā āyūhanti phaluppattiyā ghaṭenti, saṃyujjanti attano phalena. Yasmiṃ santāne sayam uppannā, taṃ palibundhanti. Paccayantarasaṃvāye udayanti uppajjanti. Hinoti ca saṅkhārānaṃ kāraṇabhāvaṃ gacchati. Paṭicca avijjaṃ saṅkhārā ayanti pavattantīti evaṃ avijjāya saṅkhārānaṃ kāraṇabhāvūpagamanavisesā uppādādayo veditabbā. Tattha tathā saṅkhārādīnaṃ viññāṇādīsu uppādaṭṭhitiādīsūpi. Tiṭṭhati etenāti ṭhiti, kāraṇaṃ. Uppādo eva ṭhiti uppādaṭṭhiti. Eseva nayo sesesūpi. “Paccayo hotī”ti idaṃ idha lokanāthena tadā paccayapariggahassa āraddhabhāvadassanaṃ. So ca ārambho ñāyāruḷho “yathā ca purimehi mahābodhisattehi bodhimūle pavattito, tatheva ca pavattito”ti. Acchariyavegābhihatā dasasahassilokadhātu saṅkampi sampakampīti dassento “diṭṭhamattevā”tiādimāha.

Etassa dhammassāti etassa paṭiccasamuppādasaññitassa dhammassa. So pana yasmā atthato hetupabhavānaṃ hetu. Tenāha “etassa paccayadhammassā”ti, jātiādīnaṃ jarāmaraṇādipaccayatāyāti attho. Nāmarūpaparicchedo, tassa ca paccayapariggaho na paṭhamābhinivesamattena hoti, atha kho tattha aparāparaṃ ñāṇuppattisaññitena anu anu bujjanena, tadubhayābhāvaṃ pana dassento “ñātapariññāvasena ananubujjanā”ti āha. Niccasaññādīnaṃ pajahanavasena vattamānā vipassanā dhamme ca paṭivijjantīti eva nāma hoti paṭipakkhaviikkhambanena tikkhavisadabhāvāpattito, tadadhiṭṭhānabhūtā ca tīraṇapariññā, ariyamaggo ca pariññāpahānābhisaṃvāyavasena pavattiyā tīraṇapahānapariññāsaṅgaho cāti tadubhayapaṭivedhābhāvaṃ dassento “tīraṇa...pe... appaṭivijjhanā”ti āha. Tantaṃ vuccati vatthavīnanatthaṃ tantavāyehi daṇḍake āsañjitvā pasāritasuttaṭṭhī tanīyatīti katvā. Taṃ pana suttasantānākulatāya nidassanabhāvena ākulameva gahitanti āha “tantaṃ viya ākulakajātā”ti. Saṅkhepato vuttamatthaṃ vitthārato dassetuṃ “yathā nāmā”tiādi vuttaṃ. Samānetunti pubbena paraṃ samaṃ katvā ānetuṃ, avisamaṃ ujum kātunti attho. Tantameva vā ākulaṃ tantākulaṃ, tantākulaṃ viya jātā bhūtāti tantākulajātā. Majjhimaṃ paṭipadaṃ anupagantvā antadvayapatanena paccayākāre khalitā ākulā byākulā honti. Teneva

antadvayapatanena taṃtaṃdiṭṭhigāhavasena paribbhamantā ujukaṃ dhammaṭṭhiti kathaṃ paṭipajjitum na jānanti. Tenāha “na sakkonti taṃ paccayākāraṃ ujum kātu”nti. Dve bodhisatteti paccekabodhisattamahābodhisatte. Attano dhammatāyāti attano sabhāvena, paropadesena vināti attho. Tattha tattha guḷakajātanti tasmim tasmim ṭhāne jātaguḷakampi gaṇṭhīti suttagaṇṭhi. Tato eva gaṇṭhibaddhaṃ baddhagaṇṭhikaṃ. Paccayesu pakkkhalitvāti aniccadukkhānattādisabhāvesu paccayadhammesu niccādiggāhavasena pakkkhalitvā. Paccaye ujum katum asakkontāti tasseva niccādiggāhassa avissajjanato paccayadhammanimittam attano dassanam ujum katum asakkontā idamsaccābhinivesakāyaganthavasena gaṇṭhikajātā hontīti āha “dvāsaṭṭhi...pe... gaṇṭhibaddhā”ti. Ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā sassatadiṭṭhiādidiṭṭhiyo nissitā allīnā.

Vinanato “kulā”ti itthiliṅgavasena laddhanāmassa tantavāyassa gaṇṭhikaṃ nāma ākulabhāvena aggato vā mūlato vā duviññeyyāyeva khalitatantasuttanti āha “kulāgaṇṭhikaṃ vuccati pesakārakaññiyasutta”nti. Sakuṇikāti kulāvakasakuṇikā. Sā hi rukkhāsākhāsu olambanakulāvakā hoti. Tañhi sā kulāvakaṃ tato tato tiṇahīrādike ānetvā tathā vinandhati, yathā tesam pesakārakaññiyasuttam viya aggena vā aggam mūlena vā mūlam samānetum vivecetum vā na sakkā. Tenāha “yathā hī”tiādi. Tadubhayampīti “kulāgaṇṭhika”nti vuttam kaññiyasuttam, kulāvakañca. Purimanayenevāti “evameva sattā”tiādinā pubbe vuttanayeneva.

Kāmaṃ muñjapabbajatiṇāni yathājātānipi dīghabhāvena patitvā araññaṭṭhāne aññaṃaññaṃ vinandhitvā ākulabyākulāni hutvā tiṭṭhanti, tāni pana na tathā dubbiveciyāni, yathā rajjubhūtānīti dassetum “yathā tānī”tiādi vuttam. Sesamettha heṭṭhā vuttanayameva.

Apāyāti avaḍḍhitā, sukkena, sukha hetunā vā virahitāti attho. Dukkassa gatibhāvatoti āpāyikassa dukkassa pavattiṭṭhānabhāvato. Sukhasamussayatoti abbhodayato. Vinipatitattāti virūpaṃ nipatitattā yathā tenattabhāvena sukhasamussayo na hoti, evaṃ nipatitattā. Itaroti saṃsāro. Nanu “apāya”ntiādinā vuttopi saṃsāro evāti? Saccametam, nirayādīnaṃ pana adhimattadukkhabhāvadassanattham apāyādiggahaṇam.

Gobalībaddaṇāyenāyamattho veditabbo. Khandhānañca paṭipāṭīti pañcannaṃ khandhānaṃ hetuphalabhāvena aparāparaṃ pavatti. Abbocchinnaṃ vattamānāti avicchedena pavattamānā. Tam sabbampīti tam “apāya”ntiādinā vuttam sabbaṃ apāyadukkhāñceva vaṭṭadukkhāñca. “Mahāsamudde vātukkhattanāvā viyā”ti idam paribbhamatṭṭhānassa mahantadassanatthañceva paribbhamanassa anavaṭṭhitatādassanatthañca “upamāya. Yantesu yuttagoṇo viyā”ti idam pana avasabhāvadassanatthañceva duppamokkabhāvadassanatthañcāti veditabbaṃ.

Paṭiccasamuppādaṇṇanā

Iminā tāvāti ettha tāva-saddo kamattho, tena “tantākulakajātā”ti padassa anusandhi parato āvibhavissatīti dīpeti. Atthi idappaccayāti ettha ayaṃ paccayoti idappaccayo, tasmā idappaccayā, imasmā paccayāti attho. Idam vuttam hoti - “imasmā nāma paccayā jarāmarāṇa”nti evaṃ vattabbo atthi nu kho jarāmarāṇassa paccayoti. Tenāha “atthi nu kho...pe... bhaveyyā”ti. Ettha hi “kiṃ paccayā jarāmarāṇam? Jātipaccayā jarāmarāṇa”nti upari jātisaddapaccayasaddasamānādhikaraṇena kiṃ-saddena idam-saddassa samānādhikaraṇatādassanato kammadhārayasamāsātā idappaccayasaddassa yujjati. Na hettha “imassa paccayā idappaccayā”ti

jarāmarāṇassa, aññassa vā paccayato jarāmarāṇasambhavapucchā sambhavati viññātabhāvato, asambhavato ca, jarāmarāṇassa pana paccayapucchā sambhavati. Paccayasaddasamānādhikaraṇatāyañca idaṃ-saddassa “imasmā paccayā”ti paccayapucchā yujjati.

Sā pana samānādhikaraṇatā yadipi aññapadatthasamāsepi labbhati, aññapadatthavacanicchābhāvato panettha kammadhārayasamāso veditabbo. Sāmivacanasamāsapakkhe pana nattheva samānādhikaraṇatāsambhavoti. Nanu ca “idappaccayatā paṭiccasamuppādo”ti ettha idappaccaya-saddo sāmivacanasamāso icchitoti? Saccam icchito ujukameva tattha paṭiccasamuppādavacanicchāti katvā, idha pana kevalam jarāmarāṇassa paccayaparipucchā adhippetā, tasmā yathā tattha idaṃ-saddassa paṭiccasamuppādavisesanā, idha ca “pucchitabbapaccayatthātā sambhavati, tathā tattha, idha ca samāsakappanā veditabbā. Kasmā pana tattha kammadhārayasamāso na icchitoti? Hetuppabhavānaṃ hetu paṭiccasamuppādoti imassa atthassa kammadhārayasamāse asambhavatoti imassa, attano paccayānurūpassa anurūpo paccayo idappaccayoti etassa ca atthassa icchitattā. Yo panettha idaṃ-saddena gahito attho, so “atthi idappaccayā jarāmarāṇa”nti jarāmarāṇaggahaṇeneva gahitoti idaṃ-saddo paṭiccasamuppādato pariccajanato aññassa asambhavato paccaye avatiṭṭhati, tenettha kammadhārayasamāso. Tattha pana idaṃ-saddassa tato pariccajanakāraṇaṃ natthīti sāmivacanasamāso eva icchito. Atṭhakathāyaṃpana yasmā jarāmarāṇādīnaṃ paccayapucchāmukhenāyaṃ paṭiccasamuppādadesanā āraddhā, paṭiccasamuppādo ca nāma atthato hetuppabhavānaṃ hetūti vutto vāyamatto, tasmā “imassa jarāmarāṇassa paccayo”ti evamatthavaṇṇanā katā.

Paṇḍitenāti ekaṃsabyākaraṇīyādīpañhāvisesajānanasamatthāya paññāya samannāgatena. Tameva hissa paṇḍiccaṃ dassetuṃ “yathā”tiādi vuttaṃ. Yādisassa jīvassa diṭṭhigatiko sarīrato anaññattaṃ pucchati “taṃ jīvaṃ taṃ sarīra”nti, so evaṃ paramatthato nupalabbhati, kathaṃ tassa vañjhātanayassa viya dīgharassatā sarīrato aññatā vā anaññatā vā byākātābbā siyā, tasmāssa pañhassa ṭhapanīyatā veditabbā. Tuṇhībhāvo nāmesa pucchato anādaro vihesā viya hotīti “abyākatameta”nti pakārantaramāha. Evaṃ abyākaraṇakāraṇaṃ ñātukāmassa kathetabbaṃ hoti, kathite ca jānantassa pamādopi evaṃ siyā, kathanavidhi pana “yādisassā”tiādinā dassito eva. Evaṃ appaṭipajjitvāti evaṃ ṭhapanīyapañhe viya tuṇhībhāvādiṃ anāpajjitvā eva. “Appaṭipajjitvā”ti vacanaṃ nidassanamattametaṃ. “Kiṃ sabbaṃ anicca”nti vutte “kiṃ saṅkhatam sandhāya pucchasi, udāhu asaṅkhata”nti paṭipucchitvā byākātābbam hoti “kiṃ khandhapañcakaṃ pariññeyya”nti puṭṭhe “atthi tattha pariññeyyam, atthi na pariññeyya”nti vibhajja byākātābbam hoti, evaṃ appaṭipajjitvāti ca ayamettha attho icchitoti. Pubbe yassa paccayassa atthitāmattaṃ coditanti atthitāmattaṃ vissajjitaṃ. Pucchāsabhāgena hi vissajjananti. Idāni tasseeva sarūpapucchā karīyatīti “puna ki”nti vuttaṃ. Idhāpi “yathā”tiādi sabbaṃ ānetvā vattabbaṃ.

“Esa nayo sabbapadesū”ti atidesavasena ussukkaṃ katvā “nāmarūpapaccayā”tiādinā tattha apavādo āraddho. Yasmā dassetukāmo, tasmā idaṃ vuttanti yojanā. Channaṃ vipākasamphassānaṃyeva gahaṇaṃ hoti viññāṇādi vedanāpariyosānā vipākavidhīti katvā anekesu suttapadesu, abhidhamme ca yebhuyyena tesāmyeva gahaṇassa niruḥhattā. Idhāti imasmiṃ sutte. Ca-saddo byatirekattho, tenettha “gahitampi”tiādinā vuccamānaṃyeva visesaṃ joteti.

Paccayabhāvo nāma paccayuppannāpekkho tena vinā tassa asambhavato. Tasmā saḷāyatanappaccayāti “saḷāyatanapaccayā phasso”ti iminā padenāti yojanā. Avayavena vā samudāyopalakkhaṇametaṃ “saḷāyatanapaccayā”ti, tasmā “saḷāyatanapaccayā phasso”ti iminā padenāti vuttaṃ hoti. Gahitampīti chabbidhaṃ vipākaphassampi. Aggahitampīti avipākaphassampi kusalākusalakiriyāphassampi. Paccayuppannavisesaṃ dassetukāmoti yojanā. Na cettha paccayuppannova upādinno icchito, atha kho paccayopi upādinno icchitoti ajjhattikāyatanasseva saḷāyatanaggahaṇena gahaṇanti katvā vuttaṃ “saḷāyatanato...pe... dassetukāmo”ti. Na hi phassassa cakkhādisaḷāyatanameva paccayo, atha kho “cakkhuṅca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṃ, tiṇṇaṃ saṅgati phasso”tiādi vacanato rūpāyatanādirūpaṅca cakkhuviññāṇādināmaṅca paccayo, tasmā imaṃ cakkhādisaḷāyatanato atirittaṃ āvajjanādi viya sādhāraṇaṃ ahutvā, tassa tassa phassassa sādhāraṇatāya aññaṃ visesapaccayaṃ pi-saddena avisitṭhaṃ sādhāraṇapaccayaṃ pidassetukāmo bhagavā, “nāmarūpapaccayā phasso”ti idaṃ vuttanti yojanā. Abhidhammabhājanīyepi imameva paccayaṃ sandhāya “nāmarūpapaccayā phasso”ti vuttanti tadaṭṭhakathāyaṃ “paccayavisesadassanattahānceva mahānidānadesanāsaṅgahattahāncā”ti atthavaṇṇanā katā. Paccayānanti jātīādīnaṃ paccayadhammānaṃ. Nidānaṃ kathitanti jarāmaraṇādikassa nidānattaṃ kathitaṃ ekamsiko paccayabhāvo kathito. Tañhi tesam paccayabhāve abyabhiṇṇāriti dassetuṃ “iti kho paneta”ntiādinā upari desanā pavattā. Nijjaṇeti nijjālake. Niggumbeti nikkhepe. Padadvayenāpi ākulābhāvameva dasseti, tasmā anākulam abyākulam mahantaṃ paccayanidānamettha kathitanti mahānidānaṃ suttaṃ aññathābhāvassa abhāvato.

98. Tesam tesam paccayānanti tesam tesam jātīādīnaṃ paccayānaṃ. Yasmā paccayabhāvo nāma tehi tehi paccayehi anūnādhikeheva tassa tassa phalassa sambhavato tatho taccho, tappakāro vā sāmaggiupagatesu paccayesu muhuttampi tatho nibbattanadhammānaṃ asambhavābhāvato. Avitatho avisaṃvādanako visaṃvādanākāravirahito aññadhammapaccayehi aññadhammānuppattito. “Anaññathā”ti vuccati aññathābhāvassa abhāvato. Tasmā “tathaṃ avitathaṃ anaññathaṃ paccayabhāvaṃ dassetu”nti vuttaṃ. Pariyāyati attano phalaṃ pariggahetvā vattatīti pariyāyo, hetūti āha “pariyāyenāti kāraṇenā”ti. Sabbena sabbanti devattādinā sabbabhāvena sabbā jāti. Sabbathā sabbanti tatthāpi cātumahārājikādisabbākārena sabbā, nipātadvayametaṃ, nipātāṅca abyayaṃ, taṅca sabbaliṅgavibhattivacanesu ekākārameva hotīti pāliyaṃ “sabbena sabbaṃ sabbathā sabba”nti vuttaṃ. Atthavacane pana tassa tassa jātisaddāpekkhāya itthiatthavuttitaṃ dassetuṃ “sabbākārena sabbā”tiādi vuttaṃ. Imināva nāyena iminā jātivāre vutteneva nāyena. Devādīsūti ādi-saddena gandhabbayakkhādi pāliyaṃ āgate, tadantarabhede ca saṅgaṇhāti.

Idha nikkhittaatthavibhajanattheti imasmiṃ “kassaci kimhici”ti aniyamato uddesavasena vuttatthassa niddisanatthe jotetabbe nipāto, tadatthajotanaṃ nipātapadanti attho. Tassāti tassa padassa. Teti dhammadesanāya sampadānabhūtaṃ theram vadati. Seyyathidanti vā te katameti ceti attho. Ye hi “kassaci”ti, “kimhici”ti ca aniyamato vutto attho, te katameti. Kathetukamyatāpucchā hesā. Devabhāvāyāti devabhāvatthaṃ. Khandhajātīti khandhapātubhāvo, yathā khandhesu uppannesu “devā”ti samañña hoti, tathā tesam uppādoti attho. Tenāha “yāyā”ti āha. Sabbapadesūti “gandhabbānaṃ gandhabbatthāyā”tiādīsu sabbesu jātiniddesapadesu, bhavādipadesu ca. Yena hi

nayena sace hi jātīti ayamatthayojanā katā, jātiniddesapadesova “bhavo”tiādinā bhavādipadesupi so kātabboti. Devāti upapattidevā cātumahārājikato paṭṭhāya yāva bhavaggā dibbanti kāmaguṇādīhi kīlanti laṅanti viharanti jotantīti katvā. Gandhaṃ abbanti paribhuñjantīti gandhabbā, dhataratṭhassa mahārājassa parivārabhūtā. Yajanti vessavaṇasakkādi ke pūjentīti yakkhā, tena tena vā paṇidhikammādinā yajitabbā pūjetabbāti yakkhā, vessavaṇassa mahārājassa parivārabhūtā. Aṭṭhakathāyaṃ pana “amanussā”ti avisesena vuttaṃ. Bhūtāti kumbhaṇḍā, virūḷhakassa mahārājassa parivārabhūtā. Aṭṭhakathāyaṃ pana “ye keci nibbattasattā”ti avisesena vuttaṃ. Aṭṭhipakkhā bhamaratuppaḷādayo. Cammapakkhā jatusingālādayo. Lomapakkhā haṃsamorādayo. Sarīsapā ahivicchikasatapadiādayo.

“Tesaṃ tesa”nti idaṃ na yevāpanakaniddeso viya avuttasaṅghatthaṃ vacanaṃ, atha kho aye vāpanakaniddeso viya vuttasaṅghatthanti. Ādi-saddeneva ca āmeḍitattho saṅgayhatīti āha “tesaṃ tesaṃ devagandhabbādīna”nti. Tadattāyāti taṃbhāvāya, yathārūpesu khandhesu pavattamānesu “devā gandhabbā”ti lokasamañña hoti, tathārūpatāyāti attho. Tenāha “devagandhabbādibhāvāyā”ti. “Nirodho, vigamo”ti ca paṭiladdhattālābhassa bhāvo vuccati, idha pana accantābhāvo adhippeto “sabbaso jātiyā asatī”ti avatvā “jātinirodhā”ti vuttattāti āha “abhāvāti attho”ti.

Phalatthāya hinotīti yathā phalaṃ tato nibbattati, evaṃ hinoti pavattati, tassa hetubhāvaṃ upagacchatīti attho. Idaṃ gaṇhatha nanti “idaṃ me phalaṃ, gaṇhatha na”nti evaṃ appeti viya niyyātetīti viya. “Esa nayo”ti avisesaṃ atidisitvā visesamattassa atthaṃ dassetuṃ “apicā”tiādi vuttaṃ. Nanu cāyaṃ jāti parinipphannā, saṅkhatabhāvā ca na hoti vikārabhāvato, tathā jarāmaraṇaṃ, tassa kathaṃ sā hetu hotīti codanaṃ sandhāyāha “jarāmaraṇassa hī”tiādi. Tabbhāve bhāvo, tadabhāve ca abhāvo jarāmaraṇassa jātiyā upanissayatā.

99. Okāsapariggahoti pavattiṭṭhānapariggaho. Upapattibhave yujjati upapattikkhandhānaṃ yathāvuttaṭṭhānato aññattha anuppajjanato. Idha panāti imasmiṃ sutte “kāma bhavo”tiādinā āgate imasmiṃ ṭhāne. Kammabhavave yujjati kāmabhavādijotanā visesato tassa jātiyā paccayabhāvatoti. Tenāha “so hi jātiyā upanissayakoṭiyāva paccayo”ti. Nanu ca upapattibhavopi jātiyā upanissayavasena paccayo hotīti? Saccaṃ hoti, so pana na tathā padhānabhūto, kammabhavo pana padhānabhūto paccayo janakabhāvatoti. “So hi jātiyā”tiādi vuttaṃ kāmabhavūpagaṃ kammaṃ kāmabhavo. Esa nayo rūpārūpabhavesupi. Okāsapariggahova kato “kimhici”ti iminā sattapariggahassa katattā.

100. Tiṇṇampi kammabhavānanti kāmakammabhavādīnaṃ tiṇṇampi kammabhavānaṃ. Tiṇṇaṅca upapattibhavānanti kāmupapattibhavādīnaṃ tiṇṇaṅca upapattibhavānaṃ. Tathā sesānipīti diṭṭhupādānādīni sesupādānānīpi tiṇṇampi kammabhavānaṃ, tiṇṇaṅca upapattibhavānaṃ paccayoti attho. Itīti evaṃ vuttanayena. Dvādasa kammabhavā dvādasa upapattibhavāti catuvīsati bhavā veditabbā. Yasmā kammabhavassa paccayabhāvamukheneva upādānaṃ upapattibhavassa paccayo nāma hoti, na aññathā, tasmā upādānaṃ kammabhavassa ujukameva paccayabhāvoti āha “nippariyāyenettha dvādasa kammabhavā labbhanti”ti. Tesanti kammabhavānaṃ. Sahajātakoti yāti akusalassa kammabhavassa sahajātaṃ upādānaṃ sahajātakoti yāti, itaraṃ anantarūpanissayādivasena upanissayakoṭiyā, kusalassa kammabhavassa pana upanissayakoṭiyāva paccayo. Ettha ca yathā

aññamaññanissayasampayuttaatthiavigatādipaccayānaṃ sahaḷātapaccayena ekasaṅgahataṃ dassetuṃ “sahaḷātakotiya”ti vuttaṃ, evaṃ ārammaṇūpanissayaanantarūpanissayapakatūpanissayānaṃ ekajjhaṃ gahaṇavasena “upanissayakotiya”ti vuttanti daṭṭhabbaṃ.

101. Upādānassāti ettha kāmupādānassa taṇhā upanissayakotiyaṃ paccayo, sesupādānānaṃ sahaḷātakotiyaṃ upanissayakotiyaṃ viññāṇādi ca vedanāpariyosānā vipākavidhīti katvā.

102. Yadidaṃ vedanāti ettha vipākavedanāti tameva tāva upanissayakotiyaṃ paccayo itarakotiyaṃ asambhavato. Aññāti kusalākusalakiriyavedanā. Aññathāpīti sahaḷātakotiyaṃ.

103. Ettāvatāti jarāmarañādināṃ paccayaparamparādassanavasena pavattāya ettakāya desanāya. Purimataṇhanti purimabhavasiddhaṃ taṇhaṃ. “Esa paccayo taṇhāya, yadidaṃ vedanā”ti vatvā tadanantaraṃ “phassapaccayā vedanāti iti kho panetaṃ vutta”ntiādinā vedanāya paccayabhūtaṃ phassassa uddharaṇaṃ aññesu suttesu āgatanayena paṭiccasamuppādaṃ desanāmaggo, taṃ pana anotaritvā samudācārataṇhādassanamukheneva taṇhāmūlakadhamme desento āciṇṇadesanāmaggo okkamanto viya, taṃca desanaṃ passato appavattanti pasayha balakkārena desento viya ca hotīti āha “idānī”tiādi. Dve taṇhāti idhāhippetataṇhā eva dvidhā bhindanto āha. Esanataṇhāti bhogānaṃ pariyesanavasena pavattataṇhā. Esitataṇhāti pariyaṭṭhesu bhogesu uppajjamānataṇhā. Samudācārataṇhāyāti pariyaṭṭhānavasena pavattataṇhāya. Duvidhāpesā vedanaṃ paṭicca taṇhā nāma vedanāpaccayā ca appaṭiladdhānaṃ bhogānaṃ paṭilābhāya pariyesanā, laddhesu ca tesupātabyatāpattiādi hotīti.

Paritassanavasena pariyesati etāyāti pariyesanā. Āsayato, payogato ca pariyesanā tathāpavatto cittuppādo. Tenāha “taṇhāya sati hotī”ti. Rūpādiārammaṇapaṭilābhoti savatthukānaṃ rūpādiārammaṇānaṃ gavesanavasena, pavattiyaṃ pana apariyaṭṭhaṃyeva labbhati, tampi atthato pariyesanāya laddhameva nāma tathārūpassa kammaṃsa pubbekatattā eva labbhanato. Tenāha “so hi pariyesanāya sati hotī”ti. Sukhavinicchayanti sukhaṃ viśesato nicchinotīti sukhavinicchayo, sukhaṃ sabhāvato, samudayato, atthaṅgamanato, nissaraṇato ca yāthāvato jānitvā pavattaññānaṃ, taṃ sukhavinicchayaṃ. Jaññāti jāneyya. “Subhasukha”ntiādikāṃ ārammaṇe abhūtākāraṃ vividaṃ ninnabhāvena nicchinoti āropetīti vinicchayo. Assādānupassanataṇhādiṭṭhiyāpi evameva vinicchayabhāvo veditaṃ. Imasmiṃ pana sutte vitakkoyeva āgatoti yojanā. Imasmiṃ pana sutteti sakkapañhasutte. tattha hi “chando kho, devānaṃ inda, vitakkaṇidāno”ti āgataṃ. Idhāti imasmiṃ mahānidānasutte. “Vitakkena eva vinicchināti”ti etena “vinicchiyati etenāti vinicchayo”ti vinicchaya-saddassa karaṇasādhanaṃ. “Ettaka”ntiādi vinicchayanākāradassanaṃ.

Chandanaṭṭhena chando, evaṃ rañjanaṭṭhena rāgo, svāyaṃ anāsevanatāya mando hutvā pavatto idhāhippetoti āha “dubbalaṅgassādhivacana”nti. Ajjhosānanti taṇhādiṭṭhivasena abhinivisaṇaṃ. “Mayhaṃ ida”nti hi taṇhāgāho yebhuyyena attaggāhasannissayova hoti. Tenāha “ahaṃ mama”nti, “balavasannaṭṭhāna”nti ca tesāṃ gāhānaṃ thirabhāvappattimāha. Taṇhādiṭṭhivasena pariggahakaraṇanti “ahaṃ mama”nti balavasannaṭṭhānavasena abhinivīṭṭhassa attattaniyaggāhavatthuno aññāsādhāraṇaṃ viya katvā pariggahetvā ṭhānaṃ,

tathāpavatto lobhasahagatacittuppādo. Attanā pariggahitassa vatthuno yassa vasena parehi sādharmaṇabhāvassa asahamāno hoti puggalo, so dhammo asahanatā. Evaṃ vacanattamaṃ vadanti niruttinayena. Saddalakkhaṇe pana yassa dhammassa vasena macchariyayogato puggalo maccharo, tassa bhāvo, kammaṃ vā macchariyaṃ, macchero dhammo. Macchariyassa balavabhāvato ādarena rakkhaṇaṃ ārakkhoti āha “dvāra...pe... suṭṭhu rakkhaṇa”nti. Attano phalaṃ karotīti karaṇaṃ, yaṃ kiñci kārāṇaṃ, adhiṃ karaṇanti adhiṃkaraṇaṃ, viṣesaṃ karaṇaṃ. Viṣesaṃ karaṇaṃ bhogānaṃ ārakkhadāṇḍādānāḍianatthasambhavassāti vuttaṃ “ārakkhādhiṃkaraṇa”ntiādi. Paraniṣedhanatthanti māraṇādinā paresaṃ vibādhanattamaṃ. Ādīyati etenāti ādānaṃ, daṇḍassa ādānaṃ daṇḍādānaṃ, abhibhavitvā paraviheṭhanacittuppādo. Satthādānēpi eseṇa nayo. Hatthaparāmāsādivasena kāyena kātābbakalaho kāyākalaho. Mammaghaṭṭanādivasena vācāya kātābbakalaho vācākalaho. Virujjhanavasena virūpaṃ gaṇhāti etenāti viggaho. Viruddhaṃ vadati etenāti vivādo. Tvaṃ tuvaṃ agāravavacanasahacaraṇato tvaṃ tvaṃ, sabbete tathāpavattā dosasahagatacittuppādā veditabbā. Tenāha bhagavā “aneke pāpakā akusalā dhammā sambhavanti”ti.

112. Desanaṃ nivattesi “taṇhaṃ paṭicca pariyesanā”tiādinā anulomanayena pavattitaṃ desanaṃ paṭilomanayena puna “ārakkhādhiṃkaraṇa”nti ārabhanto nivattesi. Pañcākāmaguṇikarāgavasenāti ārammaṇabhūtā pañca kāmāguṇā etassa atthi pañcākāmaguṇiko, tattha rañjanavasena abhiramaṇavasena pavattarāgo, tassa vasena uppannā rañjanavasena taṇhāyanavasena pavattā rūpāditaṇhāva kāmesu taṇhāti kāmataṇhā. Bhavati atthi sabbakālaṃ tiṭṭhatīti pavattā bhavaditṭhi uttarapadalopena bhavo, taṃsahagatā taṇhā bhavataṇhā. Vibhavati vinassati ucchijjatīti pavattā vibhavaditṭhi vibhavo uttarapadalopena, taṃsahagatā taṇhā vibhavataṇhāti āha “sassaṭaditṭhi”tiādi. Ime dve dhammāti “esa paccayo upādānassa, yadidaṃ taṇhā”ti evaṃ vuttā vaṭṭamūlataṇhā ca “taṇhaṃ paṭicca pariyesanā”ti evaṃ vuttā samudācārataṇhā cāti ime dve dhammā. Vaṭṭamūlasamudācāravasenāti vaṭṭamūlavasena ceva samudācāravasena ca. Dvīhi koṭṭhāsehi dvīhi bhāgehi. Dvīhi avayavehi samosaranti nibbattanavasena samaṃ vattanti itoti samosaraṇaṃ, paccayo, ekaṃ samosaraṇaṃ etāsanti ekasamosaraṇā. Kena pana ekasamosaraṇāti āha “vedanāyā”ti. Dvepi hi taṇhā vedanāpaccayā evāti. Tenāha “vedanāpaccayena ekapaccayā”ti. Tato tato osarivā āgantvā samavasanaṭṭhānaṃ osaraṇaṃ samosaraṇaṃ. Vedanāya samaṃ saha ekasmiṃ ārammaṇe osaraṇakapavattanakā vedanā samosaraṇāti āha “idaṃ sahaṇṭasamosaraṇaṃ nāmā”ti.

113. Sabbeti uppattidvārasena bhinditvā vuttā savipākaphassā eva viññāṇādi vedanāpariyosānā vipākavithīti katvā. Paṭiccasamuppādakathā nāma vaṭṭakathāti āha “ṭhapetvā cattāro lokuttaravipākaphasse”ti. Bahudhāti bahuppakārena. Ayañhi pañcadvāre cakkhupasādivatthukānaṃ pañcannaṃ vedanānaṃ cakkhusamphassādiko phasso sahaṇṭaāññamaññanissayavipākāāhārasampayuttaatthiavigatavasena aṭṭhadhā paccayo hoti. Sesānaṃ pana ekekasmiṃ dvāre sampāṭicchanasantīraṇatadārammaṇavasena pavattānaṃ kāmāvacaravipākavedanānaṃ cakkhusamphassādiko phasso upanissayavasena ekadhā paccayo hoti. Manodvārepi tadārammaṇavasena pavattānaṃ kāmāvacaravipākavedanānaṃ sahaṇṭamanosamphasso tattheva aṭṭhadhā paccayo

hoti, tathā paṭisandhibhavaṅgacutivasena pavattānaṃ tebhūmakavipākavedanānaṃ. Yā pana tā manodvāre tadārammaṇavasena pavattā kāmāvacaravedanā, tāsāṃ manodvārāvajjanasampayutto manosamphasso upanissayavasena ekadhāva paccayo hotīti evaṃ phasso bahudhā vedanāya paccayo hotīti veditabbaṃ.

114. Vedanādīnanti vedanāsaññāsaṅkhāraviññāṇaṃ. Asadisabhāvāti anubhavanasañjānanābhisaṅkharaṇavijānanabhāvā. Te hi aññamaññavidhurena vedayitādirūpena ākiriyaṇi paññāyanti ākārā vuccanti. Teyevāti vedanādīnaṃ te eva vedayitādiākārā. Sādhukaṃ dassiyamānāti sakkaccaṃ paccakkhato viya pakāsiyamānā. Taṃ taṃ līnamatthaṃ gamentīti “arūpaṭṭho ārammaṇābhimukhanamanaṭṭho”ti evamādiṃ taṃ taṃ līnaṃ apākaṭamattaṃ gamenti ñāpentīti liṅgāni. Tassa tassa sañjānanahetutoti tassa tassa arūpaṭṭhādikassa sallakkhaṇassa kāraṇattā. Nimīyanti anumīyanti etehīti nimittāni. Tathā tathā arūpabhāvādippakārena, vedayitādippakārena ca uddisitabbato kathetabbato uddesā. Tasmāti “asadisabhāvā”tiādinā vuttamevatthaṃ kāraṇabhāvena paccāmasati. Yasmā vedanādīnaṃ aññamaññāasadisabhāvā yathāvuttenatthena ākārādayo, tasmā ayaṃ idāni vuccamāno ettha pālīpade attho.

Nāmasamūhassāti ārammaṇābhimukhaṃ namanaṭṭhena “nāma”nti laddhasamaññassa vedanādicatukkhandhasaṅkhātassa arūpadhammapuñjassa. Paññattīti “nāmakāyo arūpakalāpo arūpino khandhā”tiādikā paññāpanā hoti. Cetanāpadhānattā saṅkhārakkhandhadhammānaṃ “saṅkhārānaṃ cetanākāre”tiādi vuttaṃ. Tathā hi suttantabhājanīye saṅkhārakkhandhavibhajane “yā cetanā sañcetanā sañcetaṇṇa”nti cetanāva niddiṭṭhā. Asatīti asantesu. Vacanavipallāsa evaṃ vuttaṃ. Cattāro khandhe vatthuṃ katvāti vedanā saññā cittaṃ cetanādayoti ime catukkhandhasaṅñite nissayapaccayabhūte dhamme vatthuṃ katvā. Ayaṅca nayo pañcadvārepi sambhavaṇti “manodvāre”ti visesitaṃ.

Adhivacanasamphassavevacanoti adhivacanamukhena paññattimukhena gahetabbattā “adhivacanasamphasso”ti laddhanāmo. Soti manosamphasso. Pañcavokāre ca hadayavatthuṃ nissāya labbhanato rūpakāye paññāyateva, ayaṃ pana nayo idha na icchito vedanādiṭṭhikhepavasena asambhavaṇṇaṃ jāyetaṃ jotitattāti “pañcapasāde vatthuṃ katvā uppajjeyyā”ti attho vutto. Na hi vedanāsaṅgahitāya vinā pañcapasāde vatthuṃ katvā manosamphassassa sambhavo atthi. Uppattiṭṭhāne asati anuppattiṭṭhānato phalassa uppatti nāma kadāci natthīti imamatthaṃ yathādhigatassa atthassa nidassanavasena dassento “ambarukkhe”tiādimāha. Rūpakāyatoti kevalaṃ rūpakāyato. Tassāti manosamphassassa.

Virodhipaccayasannipāte vibhūtatārā visadisuppatti, tasmīṃ vā sati attano santāne vijjamaṇasseva visadisuppattihetubhāvo ruppanākāro. So eva ruppanākāro vatthusappaṭighādikaṃ taṃ taṃ līnamatthaṃ gametīti liṅgaṃ. Tassa tassa sañjānanahetuto nimittaṃ. Tathā tathā uddisitabbato uddesoti evamettha ākārādayo atthato veditabbā. Vatthārammaṇānaṃ aññamaññāpaṭiṇaṇaṃ paṭigho, tato paṭighato jāto paṭighasamphasso. Tenāha “sappaṭigha”ntiādi. Nāmakāyatoti kevalaṃ nāmakāyato. Tassāti paṭighasamphassassa. Sesāṃ paṭhamapañhe vuttanayameva.

Ubhayavasenāti nāmakāyo rūpakāyoti ubhayasannissayassa adhivacanasamphasso paṭighasamphassoti ubhayasamphassassa vasena.

Visum visum paccayaṃ dassetvāti byatirekamukhena paccekaṃ nāmakāyarūpakāyasaññitaṃ paccayaṃ dassetvā. Tesanti phassānaṃ. Avisesatoti visesaṃ akatvā sāmāññato. Dassetunti byatirekamukheneva dassetuṃ. Eseva hetūti esa chasupi dvāresu pavatto nāmarūpasaṅkhāto hetu yathārahaṃ dvinnampi phassānaṃ. Idāni taṃ yathārahaṃ pavattiṃ vibhajitvā dassetuṃ “cakkhudvārādīsu hī”tiādi vuttaṃ.

Sampayuttakā khandhāti phassena sampayuttā vedanādayo khandhā. Āvajjanassāpi sampayuttakkhandhaggahaṇenevettha gahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ tadavinābhāvato. Parato manosamphassepī eseva nayo. Pañcavidhopīti cakkhusamphassādivasena pañcavidhopi. So phassoti paṭighasamphasso. Bahudhāti bahuppakārena. Tathā hi vipākanāmaṃ vipākassa anekabhedassa manosamphassassa sahaajātaaññamaññanissayavipākasampayuttaatthiavigatavasena sattadhā paccayo hoti. Yaṃ panettha āhāra-kiccaṃ, taṃ āhārapaccayavasena. Yaṃ indriyakiccaṃ, taṃ indriyapaccayavasena paccayo hoti. Avipākaṃ pana nāmaṃ avipākassa manosamphassassa ṭhapetvā vipākapaccayaṃ itaresaṃ vasena paccayo hoti. Rūpaṃ pana cakkhāyatanādibhedaṃ cakkhusamphassādikassa pañcavidhassa phassassa nissayapurejāta-indriyavippayuttaatthiavigatavasena chadhā paccayo hoti. Rūpāyatanādibhedaṃ tassa pañcavidhassa ārammaṇapurejātaatthiavigatavasena catudhā paccayo hoti. Manosamphassassa pana tāni rūpāyatanādīni, dhammārammaṇaṇca tathā ca ārammaṇapaccayamatteneva paccayo hoti. Vatthurūpaṃ pana manosamphassassa nissayapurejātavippayuttaatthiavigatavasena pañcadhā paccayo hoti. Evaṃ nāmarūpaṃ assa phassassa bahudhā paccayo hotīti veditabbaṃ.

115. Paṭhamuppattiyaṃ viññāṇaṃ nāmarūpassa visesapaccayoti imamatthaṃ byatirekamukhena dassetuṃ pāliyaṃ “mātukucchimhi na okkamissathā”tiādi vuttaṃ. Gabbhaseyyakapaṭisandhi hi bāhirato mātukucchiṃ okkamantassa viya hontīpi atthato yathāpaccayaṃ khandhānaṃ tattha paṭhamuppattiyeva. Tenāha “pavisitvā...pe... na vattissathā”ti. Suddhanti kevalaṃ viññāṇena amissitaṃ virahitaṃ. “Avasesa”nti idaṃ nāmāpekkhaṃ, tasmā avasesaṃ nāmarūpanti imaṃ viññāṇaṃ ṭhapetvā avasesaṃ nāmarūpaṃ vāti attho. Paṭisandhivasena okkantanti paṭisandhiggahaṇavasena, mātukucchiṃ okkamantassa vā paṭhamāvayavabhāvena otiṇṇaṃ. Vokkamissathāti santativicchedaṃ vināsaṃ upagamissatha, taṃ pana maraṇaṃ nāma hotīti āha “cutivasenā”ti. Assāti viññāṇassa, taṇca kho viññāṇasāmaññavasena vuttaṃ. Tenāha “tasseva cittassa nirodhenā”ti, paṭisandhicittasseva nirodhenāti attho. Tatoti paṭisandhicittato. Paṭisandhicittassa, tato dutiyatatiyacittānaṃ vā nirodhena cuti na hotīti vuttamatthaṃ yuttito vibhāvetuṃ “paṭisandhicittena hī”tiādi vuttaṃ. Etasmiṃ antareti etasmiṃ soḷasacittakkhaṇe kāle. Antarāyo natthīti ettha dāra-kassa tāva maraṇantarāyo mā hotu tadā cuticittassa asambhavato, mātu pana kathaṃ tadā maraṇantarāyābhāvoti? Taṃ taṃ kālaṃ anatikkamitvā tadantareyeva cavanadhammāya gabbhaggahaṇasseva asambhavato. Tenāha “ayañhi anokāso nāmā”ti, cutiyāti adhippāyo.

Paṭisandhicittena saddhiṃ samuṭṭhitarūpānīti okkantikkhaṇe uppannakammajarūpāni vadati. Tāni hi nippariyāyato paṭisandhicittena saddhiṃ samuṭṭhitarūpāni nāma, na utusamuṭṭhānāni paṭisandhicittassa uppādato pacchā samuṭṭhitattā. Cittajāhāra-jānaṃ pana tadā asambhavo eva. Yāni paṭisandhicittena saddhiṃ

samuṭṭhitarūpāni, tāni tividhāni tassa uppādakkhaṇe samuṭṭhitāni, ṭhitikkhaṇe samuṭṭhitāni, bhaṅgakkhaṇe samuṭṭhitānīti. Tesu uppādakkhaṇe samuṭṭhitāni sattarasamassa bhavaṅgassa uppādakkhaṇe nirujjhanti, ṭhitikkhaṇe samuṭṭhitāni ṭhitikkhaṇe nirujjhanti, bhaṅgakkhaṇe samuṭṭhitāni bhaṅgakkhaṇe nirujjhanti. Tattha “bhaṅjamāno dhammo bhaṅjamānassa dhammassa paccayo hotī”ti na sakkā vuttuṃ, uppāde, pana ṭhitiyañca na na sakkāti “sattarasamassa bhavaṅgassa uppādakkhaṇe, ṭhitikkhaṇe ca dharantānaṃ vasena tassa paccayampi dātuṃ na sakkontī”ti vuttaṃ. Rūpakāyūpatthambhitasseva hi nāmakāyassa pañcavokāre pavattīti. Tehi rūpadhammehi tassa cittassa balavataraṃ sandhāyāha “sattarasamassa...pe... pavatti pavattati”ti. Paveṇī ghaṭiyatīti aṭṭhacattālīsakammajassa rūpapaveṇī sambandhā hutvā pavattati. Paṭhamañhi paṭisandhicittam, tato yāva soḷasamaṃ bhavaṅgacittam, tesu ekekassa uppādaṭṭhitibhaṅgavasena tayo tayo khaṇā. Tattha ekekassa cittassa tīsu tīsu khaṇesu samatiṃsa samatiṃsa kammajarūpāni uppajjanti. Iti soḷasatikā aṭṭhacattālīsam honti. Esa nayo tato paresupī. Tam sandhāya vuttaṃ “aṭṭhacattālīsakammajassa rūpapaveṇī sambandhā hutvā pavattati”ti. Sace pana na sakkontīti paṭisandhicittena saddhiṃ samuṭṭhitarūpāni sattarasamassa bhavaṅgassa paccayaṃ dātuṃ sace na sakkonti. Yadi hi paṭisandhicittato sattarasamaṃ cuticittam siyā, paṭisandhicittassa ṭhitibhaṅgakkhaṇesupī kammajarūpaṃ na uppajjeyya, pageva bhavaṅgacittakkhaṇesu. Tathā sati nattheva tassa cittassa paccayaḷābhoti pavatti nappavattati, paveṇī na ghaṭiyateva, aññadatthu vicchijjati. Tenāha “vokkamatīti nāma hotī”tiādi.

Itthattāyāti itthampakāratāya. Yādiso gabbhaseyyakassa attabhāvo, tam sandhāyetaṃ vuttaṃ. Tassa ca pañcakkhandhā anūnā eva hontīti āha “evaṃ paripuṇṇapañcakkhandhabhāvāyā”ti. Upacchijjissathāti santānavicchedena vicchindeyya. Suddham nāmarūpamevāti viññānavirahitaṃ kevalaṃ nāmarūpameva. Avayavānaṃ pāripūri vuḍḍhi. Thirabhāvappatti virūḷhi. Mahallakabhāvappatti vepullaṃ. Tāni ca yathākkamaṃ paṭhamādivayavasena hontīti vuttaṃ “paṭhamavayavasena”tiādi. Vā-saddo aniyamattho, tena vassasahassadvayādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo.

Viññāṇamevāti niyamavacanaṃ, ito bāhirakappitassa attano, issarādīnañca paṭikkhepapadaṃ, na avijjādiphassādiṭṭhikhepapadaṃ paṭiyogīnivattanapadattā avadhāraṇassa. Tenāha “eseva hetū”tiādi. Ayañca nayo heṭṭhāpi sabbapadesu yathārahaṃ vattabbo. Idāni viññāṇameva nāmarūpassa padhānakāraṇanti imamatthaṃ opammavasena vibhāvetuṃ “yathā hī”tiādi vuttaṃ. Paccekamaṃ viya samuditassāpi nāmarūpassa viññāṇena vinā attakiccāsamatthataṃ dassetuṃ “tvam nāmarūpaṃ nāmā”ti ekajjhaṃ gahaṇaṃ. Purecāriketi pubbaṅgameva. Viññāṇaṇhi sahaṇāṭadhammānaṃ pubbaṅgamaṃ. Tenāha bhagavā “manopubbaṅgamā dhammā”ti. bahudhāti anekappakārena paccayo hoti.

Kathaṃ? Vipākanāmassa hi paṭisandhiyaṃ aññaṃ vā viññāṇaṃ sahaṇāṭaāññaṃāññanissayavipākaāhāraindriyasampayuttaatthiavigatapaccayehi navadhā paccayo hoti. Vatthurūpassa paṭisandhiyaṃ sahaṇāṭaāññaṃāññanissayavipākaāhāraindriyavippayuttaatthiavigatapaccayehi navadhā paccayo hoti. Ṭhapetvā pana vatthurūpaṃ sesarūpassa imesu navasu aññaṃāññapaccayaṃ apanetvā sesehi aṭṭhahi paccayehi paccayo hoti. Abhisāṅkhāraviññāṇaṃ pana asaṇñaṃsattarūpassa, pañcavokāre vā kammajassa suttantikapariyāyato upanissayavasena ekadhāva paccayo hoti. Avasesaṇhi

paṭhamabhavaṅgato pabhuti sabbampi viññāṇaṃ tassa nāmarūpassa yathārahaṃ paccayo hotīti veditabbaṃ. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana paccayanaye dassiyamāne sabbāpi mahāpakaraṇakathā ānetabbā hotīti na vitthāritā. Kathaṃ panetaṃ paccetabbaṃ “paṭisandhināmarūpaṃ viññāṇapaccayā hotī”ti? Suttato, yuttito ca. Pāḷiyañhi “cittānuparivattino dhammā”tiādinā nayena bahudhā vedanādīnaṃ viññāṇapaccayatā āgatā. Yuttito pana idha cittaṃ rūpeṇa diṭṭhena adiṭṭhassāpi rūpassa viññāṇaṃ paccayo hotīti viññāyati. Cittehi pasanne, appasanne vā tadanurūpāni rūpāni uppajjamānāni diṭṭhāni, diṭṭhena ca adiṭṭhassa anumānaṃ hotīti. Iminā idha “diṭṭhena cittaṃ rūpeṇa adiṭṭhassāpi paṭisandhirūpassa viññāṇaṃ paccayo hotī”ti paccetabbametāṃ. Kammasamuṭṭhānassāpi hi rūpassa cittasamuṭṭhānassa viya viññāṇapaccayatā paṭṭhāne āgatāti.

116. Idha samudaya-saddo samudāya-saddo viya samūhapariyāyoti āha “dukkharāsisambhavo”ti. Ekakoti asahāyo rājaparisārahito. Passeyyāma te rājabhāvaṃ amhehi vināti adhippāyo. Yathārahaṃ parisāṃ rañjetīti hi rājā. Atthatoti atthasiddhito avadantampi vadati viya. “Hadayavatthu”nti imināva tannissayopi gahito vāti daṭṭhabbaṃ. Ānantariyabhāvato nissayanissayopi “nissayo” tveva vuccatīti. Paṭisandhiviññāṇaṃ nāma bhavēyyāsi, netāṃ ṭhānaṃ vijjatīti attho. Tenāha “passeyyāmā”tiādi. Bahudhāti anekadhā paccayo hoti. Kathaṃ? Nāmaṃ tāva paṭisandhiyaṃ sahaṃjātaaññamaññanissayavipākasampayuttaatthiavigatapaccayehi sattadhā viññāṇassa paccayo hotīti. Kiñci panettha hetupaccayena, kiñci āhārapaccayenāti evaṃ aññathāpi paccayo hoti. Avipākaṃ pana nāmaṃ yathāvuttesu paccayesu ṭhapetvā vipākapaccayaṃ itarehi chahi paccayehi paccayo hoti. Kiñci panettha hetupaccayena, kiñci āhārapaccayenāti aññathāpi paccayo hoti, tañca kho pavattiyāmyeva, na paṭisandhiyaṃ. Rūpato pana hadayavatthu paṭisandhiyaṃ viññāṇassa sahaṃjātaaññamaññanissayavippayuttaatthiavigatapaccayehi chadhāva paccayo hoti. Pavattiyaṃ pana sahaṃjātaaññamaññapaccayavajjitehi pañcahi purejātapaccayena saha teheva paccayehi paccayo hoti. Cakkhāyatanādibhedāṃ pana pañcavidhampi rūpaṃ yathākkamaṃ cakkhaviññāṇādibhedassa viññāṇassa nissayapurejātaindriyavippayuttaatthiavigatapaccayehi paccayo hotīti evaṃ nāmarūpaṃ viññāṇassa bahudhā paccayo hotīti veditabbaṃ.

Yvāyamanukkamena viññāṇassa nāmarūpaṃ, paṭisandhināmarūpassa, ca viññāṇaṃ pati paccayabhāvo, so kadāci viññāṇassa sātisayo, kadāci nāmarūpassa, kadāci ubhinnaṃ sadisoti tividhopi so “ettāvatā”ti padena ekajjhaṃ gahitoti dassento “viññāṇe...pe... pavattesū”ti vatvā puna yamidampi viññāṇaṃ nāmarūpasaññitānaṃ pañcannaṃ khandhānaṃ aññamaññanissayena pavattānaṃ ettakena sabbā saṃsāraṇaṭṭappavattīti imamatthaṃ dassento “ettakena...pe... paṭisandhiyo”ti āha. Tattha ettakenāti ettakenēva, na ito aññena kenaci kārakavedakasabhāvena attanā, issarādinā vāti attho. Antogadhāvadhāraṇaṇhetāṃ padaṃ.

Vacanamattameva adhikiccāti dāsādīsu sirivaḍḍhakādi-saddā viya atathattā vacanamattameva adhikāraṃ katvā pavattassa. Tenāha “atthaṃ adisvā”ti. Vohārassāti voharaṇamattassa. Pathoti pavattimaggo pavattiyā visayo. Yasmā saraṇakiriyāvasena puggalo “sato”ti vuccati, sampajānanakiriyāvasena “sampajāno”ti, tasmā vuttaṃ “kāraṇāpadesavasenā”ti. Kāraṇaṃ niddhāretvā utti niruttīti. Ekameva atthaṃ “paṇḍito”tiādinā pakārato ñāpanato “paññattī”ti vadanti. So eva hi “paṇḍito”ti ca “byatto”ti ca “medhāvī”ti ca paññāpīyatīti.

Paṇḍiccappakārato pana paṇḍito, veyyattiyappakārato byattoti paññāpiyatīti evaṃ pakārato paññāpanato paññatti. Yasmā idha adhivacananiruttipaññattipadāni samānatthāni. Sabbañca vacanaṃ adhivacanādibhāvaṃ bhajati, tasmā kesuci vacanavisesesu visesena pavattehi adhivacanādisaddehi sabbāni vacanāni paññattiatthappakāsanāsāmaññena vuttānīti iminā adhippāyena ayamatthayojanā katāti veditabbā.

Atha vā adhi-saddo uparibhāve, upari vacanaṃ adhivacanaṃ. Kassa upari? Pakāsetabbassa atthassāti pākaṭo yamattho. Adhīnaṃ vā vacanaṃ adhivacanaṃ. Kena adhīnaṃ? Atthena. Tathā taṃtaṃatthappakāseṇa nicchitaṃ, niyataṃ vā vacanaṃ nirutti. Pathavīdhātupurisāditatṃtaṃpakāreṇa ñāpanato paññattīti evaṃ adhivacanādipadānaṃ sabbavacanesu pavatti veditabbā, aññathā sirivaḍḍhakadhanavaḍḍhakappakārānameva niruttitā, “paṇḍito viyatto”ti evaṃ pakārānameva ekameva atthaṃ tena tena pakāreṇa ñāpentānaṃ paññattitā ca āpajjeyyāti. Evaṃ tīhipi nāmehi vuttassa vohārassa pavattimaggo saha viññāṇena nāmarūpanti ettāvatāva icchitabbo. Tenāha “itī”tiādi. Paññāya avacaritabbanti paññāya pavattitabbam, ñeyyanti attho. Tenāha “jānitabba”nti. Vaṭṭanti kilesavaṭṭam, kammavaṭṭam, vipākavaṭṭanti tividhampi vaṭṭam. Vattatīti pavattati. Tayidaṃ “jāyethā”tiādīnā pañcahi padehi vuttassa atthassa nigamanavasena vuttam. Ādi-saddena itthītipurisātiādīnampi saṅgaho daṭṭhabbo. Nāmapaññattatthāyāti khandhādiphassādisattādiitthādīnāmassa paññāpanatthāya. Vatthupi ettāvatāva. Tenāha “kandhapañcakampi ettāvatāva paññāyati”ti. Ettāvatā ettakena, saha viññāṇena nāmarūpappavattiyāti attho.

Attapaññattivaṇṇanā

117. Anusandhiyati etenāti anusandhi, heṭṭhā āgatadesanāya anusandhānavasena pavattā uparidesanā, sā paṭhamapadassa dassitā, idāni dutiyapadassa dassetabbāti tamatthaṃ dassento “iti bhagavā”tiādimāha. Rūpinti rūpavantaṃ. Parittanti na vipulaṃ, appakanti attho. Yasmā attā nāma koci paramatthato natthi. Kevalaṃ pana diṭṭhigatikānaṃ parikkappitamattaṃ, tasmā yattha nesaṃ attasaññā, yathā cassa rūpibhāvādiparikappanā hoti, taṃ dassento “yo”tiādimāha. Rūpiṃ parittanti attano upaṭṭhitakasiṇarūpavasena rūpiṃ, tassa avaḍḍhitabhāvena parittaṃ. Paññāpeti nīlakasiṇādivasena nānākasiṇalābhī. Tanti attānaṃ. Anantanti kasiṇanimittassa appamāṇatāya paricchedassa anupaṭṭhānato antarahitaṃ. Ugghāṭetvāti bhāvanāya apanetvā. Nimittaphuṭṭhokāsanti tena kasiṇanimittena phuṭṭhappadesaṃ. Tesūti catūsu arūpakkhandesu. Viññāṇamattamevāti “viññāṇamayo attā”ti evaṃvādī.

118. “Etarahī”ti sāvadhāraṇamidam padanti tadatthaṃ dassento “idānevā”ti vatvā avadhāraṇena nivattitamattaṃ āha “na ito para”nti. Tattha tattheva sattā ucchijjantīti ucchedavādī, tenāha “ucchedavasenetaṃ vutta”nti. Bhāvinti sabbaṃ sadā bhāviṃ avinassanaṃ. Tenāha “sassatavasenetaṃ vutta”nti. Atathāsabhāvanti yathā paravādī vadanti, na tathā sabhāvaṃ. Tathabhāvāyāti ucchedabhāvāya vā sassatabhāvāya vā. Aniyamavacanañhetaṃ vuttaṃ sāmāññajotanāvasena. Sampādessāmīti tathabhāvaṃ assa sampannaṃ katvā dassayissāmi, patitṭhāpessāmīti attho. Tathā hi vakkhati “sassatavādañca jānāpetvā”tiādi. imināti “atathaṃ vā panā”tiādi vacanena, anucchedasabhāvampi samānaṃ sassatavādinō mativasenāti adhippāyo. Upakappessāmīti upecca samatthayissāmi.

Evam samānanti evam bhūtaṃ samānaṃ. Rūpakasiṇajjhānaṃ rūpaṃ uttarapadalopena, adhigamanavasena taṃ etassa atthīti rūpīti āha “rūpinti rūpakasiṇalābhī”nti. Parittattānudiṭṭhīti ettha rūpī-saddopiāvuttiādinayena ānetvā vattabbo, rūpībhāvampi hi so diṭṭhigatiko parittabhāvaṃ viya attano abhinivissa ṭhitoti. Arūpinti etthāpi eseṇa nayo. “Pattapalāsabahulagacchasaṅkhepena ghanagahanajaṭvātānā nātidīghasantānā valli, tabbiparītā latā”ti vadanti. Appahīnaṭṭhenāti maggena asamucchinnabhāvena. Kāraṇalābhe sati uppajjanārahataṃ anusayanaṭṭho.

Arūpakasiṇaṃ nāma kasiṇugghāṭiṃ ākāsaṃ, na paricchinnākāsakasiṇaṃ. “Ubhayampi arūpakasiṇamevā”ti keci. Arūpakkhandhagocaraṃ vāti vedanādayo arūpakkhandhā “attā”ti abhinivesassa gocaro etassāti arūpakkhandhagocaro, diṭṭhigatiko, taṃ arūpakkhandhagocaraṃ. Vā-saddo vuttavikappattho. Saddayojanā pana arūpaṃ arūpakkhandhā gocarabhūtā etassa atthīti arūpī, taṃ arūpiṃ. Lābhino cattāroti rūpakasiṇādilābhavasena taṃ taṃ diṭṭhivādaṃ sayameva parikappetvā taṃ ādāya paggayha paññāpanakā cattāro diṭṭhigatikā. Tesam antevāsikāti tesam lābhīnaṃ vādaṃ paccakkhato, paramparāya ca uggahetvā tattheva naṃ khamitvā rocetvā paññāpanakā cattāro. Takkikā cattāroti kasiṇajjhānassa alābhino kevalaṃ takkanavaseneva yathāvutte cattāro diṭṭhivāde sayameva abhinivissa paggayha ṭhitā cattāro. Tesam antevāsikā pubbe vuttanayena veditabbā.

Naattapaññattivaṇṇanā

119. Āraddhaviṇṇasakopīti samparāyikaviṇṇasakopī, tena balavaviṇṇasānāya ṭhitaṃ puggalaṃ dasseti. Na paññāpeti eva abahussuto pīti adhippāyo. Tādiso hi viṇṇasānāya ānubhāvo. Sāsanikopi jhānābhīṇṇālābhī “na paññāpeti”ti na vattabboti so idha na uddhaṭo. Idāni nesam apaññāpane kāraṇaṃ dasseti “etesāñhī”tiādinā. Icceva ñāṇaṃ hoti, na viparītāggāho tassa kāraṇassa dūrasamussāritattā. Arūpakkhandhā icceva ñāṇaṃ hotīti yojanā.

Attasamanupassanāvaṇṇanā

121. Diṭṭhivasena samanupassitvā, na ñāṇavasena. Sā ca samanupassanā atthato diṭṭhidassanavasena.

“Vedanaṃ attato samanupassatī”ti evam āgatā vedanākkhandhavatthukā sakkāyadiṭṭhi. Itthādibhedaṃ ārammaṇaṃ na paṭisaṃvedetīti appaṭisaṃvedanoti vedakabhāvapaṭikkhepamukhena sañjānanādibhāvopi paṭikkhitto hoti tadavinābhāvatoti āha “iminā rūpakkhandhavatthukā sakkāyadiṭṭhi kathitā”ti. “Attā me vediyatī”ti iminā appaṭisaṃvedanattaṃ paṭikkhipatī. Tenāha “nopi appaṭisaṃvedano”ti. “Vedanādhhammo”ti pana iminā “vedanā me attā”ti imaṃ vādaṃ paṭikkhipatī. Vedanāsaṅkhāto dhammo etassa atthīti hi vedanādhhammoti vedanāya samannāgatabhāvaṃ tassa paṭijānāti. Tenāha “etassa ca vedanādhhammo avippayuttasabhāvo”ti. Saññāsaṅkhāraviññāṇakkhandhavatthukā sakkāyadiṭṭhi kathitāti ānetvā sambandho. “Vedanāsampayuttattā vediyatī”ti taṃsampayogato taṃkiccatamāha yathā cetanāyogato cetano purisoti. Sabbesampi taṃ sārammaṇadhammānaṃ ārammaṇānubhavanaṃ labbhateva, tañca kho ekadesato phuṭṭhatāmattato, vedanāya pana vissavitāya sāmibhāvena ārammaṇarasānubhavananti. Tassā vasena saññādayopi taṃsampayuttattā “vediyatī”ti vuccanti. Tathā hi vuttaṃ aṭṭhasālīniyaṃ “ārammaṇarasānubhavanaṭṭhānaṃ patvā sesasampayuttadhammā

ekadesamattakameva anubhavanti”ti, rājasūdanidassanena vāyamattho tattha vibhāvito eva. Etassāti saññādikkhandhattayassa. “Avippayuttasabhāvo”ti iminā avisamyo gajanitam kañci visesaṃ tṭhānaṃ dīpeti.

122. Tatthāti tesu vāresu. Tīsu diṭṭhigatikesūti “vedanā me attā”ti, “appaṭisaṃvedano me attā”ti, “vedanādharmo me attā”ti ca evaṃvādesu tīsu diṭṭhigatikesu. Tissannaṃ vedanānaṃ bhinnasabhāvattā sukhaṃ vedanaṃ “attā”ti samanupassato dukkhaṃ, adukkhamasukhaṃ vā vedanaṃ “attā”ti samanupassanā na yuttā. Evaṃ sesadvaye pīti āha “yo yo yaṃ yaṃ vedanaṃ attāti samanupassatī”ti.

123. “Hutvā abhāvato”ti iminā udayabbayavantatāya aniccāti dasseti, “tehi tehi”tiādinā anekakāraṇasaṅkhatattā saṅkhatāti. Taṃ taṃ paccayanti “indriyaṃ, ārammaṇaṃ, viññāṇaṃ, sukha, vedanīyo phasso”ti evaṃ ādikaṃ taṃ taṃ attano kāraṇaṃ paṭicca nissāya sammā sassatādibhāvassa, ucchedādibhāvassa ca abhāvena ñāyena samakāraṇena sadisakāraṇena anurūpakāraṇena uppannā. Khayasabhāvāti khayadhammā, vayasabhāvāti vayadhammā virajjanasabhāvāti virāgadhammā, nirujjhanasabhāvāti nirodhadhammā, catūhipi padehi vedanāya bhaṅgabhāvameva dasseti. Tenāha “khayoti...pe... khayadhammātiādi vutta”nti.

Vigatoti sabhāvavigamena vigato. Ekassevāti ekasseva diṭṭhigatikassa. Tīsupi kālesūti tissannaṃ vedanānaṃ pavattikālesu. Eso me attāti “eso sukhavedanāsabhāvo, dukkhaadukkhamasukhavedanāsabhāvo me attā”ti kiṃ pana hotī, ekasseva bhinnasabhāvataṃ anumattako kathaṃ pacceṭṭi adhippāyena pucchati. Itaro evampi tassa na hoti yevāti dassento “kiṃ pana na bhavissatī”tiādimāha. Visesenāti sukhādivibhāgena. Sukhañca dukkhañcāti ettha ca-saddena adukkhamasukhaṃ saṅgaṇhāti, sukhasaṅgahameva vā tena kataṃ santasukhumabhāvato. Avisesenāti avibhāgena vedanāsāmaññaṇa. Vokiṇṇanti sukhādibhedena vomissakaṃ. Taṃ tividhampi vedanaṃ esa diṭṭhigatiko ekajjhaṃ gahetvā attāti samanupassati. Ekakkhaṇe ca bahūnaṃ vedanānaṃ uppādo āpajjati avisesena vedanāsabhāvattā. Attano hi tasmīṃ sati sadā sabbavedanāpavattippasaṅgato diṭṭhigatiko agatiyā ekakkhaṇepi bahūnampi vedanānaṃ uppattiṃ paṭijāneyyāti tassa avasaraṃ adento “na ekakkhaṇe bahūnaṃ vedanānaṃ uppatti atthī”ti āha, paccakkhaviruddhametanti adhippāyo. Etena petam nakkhamatīti etena viruddhattasāadhanenapi sabbena sabbaṃ attano abhāvenapi paṇḍitānaṃ na ruccati, etaṃ dassanaṃ dhīrā nakkhamantīti attho.

124. Indriyabaddhepi rūpappabandhe vāyodhātuvipphāravasena kāci kiriyaṃ nāma labbhatīti suddharūpakkhandhepi yattha kadāci vāyodhātuvipphāro labbhati, tameva nidassanabhāvena gaṇhanto “tālavaṇṇe vā vātapāṇe vā”ti āha. Vedanādharmesūti vedanādharmavantesu. “Ahamasmī”ti iminā tayopi khandhe ekajjhaṃ gahetvā ahaṃkāraṃ uppajjanākāro vuttoti. “Ayamahasmī”ti pana iminā tattha ekaṃ ekaṃ gahetvā ahaṃkāraṃ uppajjanākāro vutto. Tenāha “ekadhammopī”tiādi. Tanti “ahamasmī”ti ahaṃkārupattiṃ. Sā hi catukkhandhanirodhena anupalabbhamānasannissayā sasavisāṇatikhiṇatā viya na bhaveyyāvāti.

Ettāvatāti “kittāvatā ca ānandā”tiādinā “tantākulakajātā”ti padassa anusandhidassanavasena pavattena ettakena desanādharmena. Kāmaṃ heṭṭhāpi vaṭṭakathāva kathitā, idha pana diṭṭhigatikassa vaṭṭato sīsukkipanāsamattatāvibhāvanavasena micchādiṭṭhiyā

mahāsāvajjabhāvadīpaniyakathā pakāsītāti taṃ dassento “vaṭṭakathā kathitā”ti āha. Nanu vaṭṭamūlaṃ avijjā taṇhā, tā anāmasitvā tato aññathā kasmā idha vaṭṭakathā kathitāti āha “bhagavā hī”tiādi. Avijjāsīsenāti avijjaṃ uttamaṅgaṃ katvā, avijjāmukhenāti attho. Koṭi na paññāyatīti “asukassa nāma sammāsambuddhassa, cakkavattino vā kāle avijjā uppannā, na tato pubbe atthī”ti avijjāya ādi mariyādā appaṭihatassa mama sabbaññutaññāṇassāpi na paññāyati avijjamānattā evāti attho. Ayaṃ paccayo idappaccayo, tasmā idappaccayā, imasmā āsavādikāraṇāti attho. Bhavataṇhāyāti bhavasamyojanabhūtāya taṇhāya. Bhavadiṭṭhiyāti sassatadiṭṭhiyā. “Tattha tattha upapajjanto”ti iminā “ito ettha etto idhā”ti evaṃ apariyantaṃ aparāparuppattiṃ dasseti. Tenāha “mahāsamudde”tiādi.

126. Paccayākāramūlhaṣṣāti bhūtakathanametaṃ, na visesanaṃ. Sabbopi hi diṭṭhigatiko paccayākāramūlho evāti. Vivaṭṭaṃ kathentoti vaṭṭato vinimuttattā vivaṭṭaṃ, vimokkho, taṃ kathento. Kārakassāti satthuovādakārakassa, sammāpaṭipajjantassāti attho. Tenāha “satipaṭṭhānavihārino”ti. So hi vedanānupassanāya, dhammānupassanāya ca sammāpaṭipattiyā “neva vedanaṃ attānaṃ samanupassatī”tiādinā vattabbataṃ arahati. Tenāha “evarūpo hī”tiādi. Sabbadhammesūti sabbesu tebhūmakadhammesu. Te hi sammasanīyā. Na aññanti vedanāya aññaṃ saññādidhammaṃ attānaṃ na samanupassatīti. “Khandhalokādayo”ti rūpādidhammā eva vuccanti, tesaṃ samūhoti dassetuṃ “rūpādīsu dhammesū”ti vuttaṃ. Na upādiyati diṭṭhitaṇhāgāhavasena. “Seyyohamasmi”tiādinā pavattamānamaññanāpi taṇhādiṭṭhimaññanā viya paritassanarūpā evāti āha “taṇhādiṭṭhimānaparitassanāyapī”ti.

Sā evaṃ diṭṭhīti sā arahato evaṃpakārā diṭṭhīti yo vadeyya, tadakallaṃ, taṃ na yuttanti attho. Evamassa diṭṭhīti etthāpi evaṃpakārā assa arahato diṭṭhītiādinā yojetabbaṃ. Evañhi satīti yo vadeyya “hoti tathāgato paraṃ maraṇā itissa diṭṭhī”ti, tassa ce vacanaṃ tathevāti attho. “Arahā na kiñci jānāti”ti vuttaṃ bhaveyya jānato tathā diṭṭhiyā abhāvato. Tenevāti tathā vattumayuttattā eva. Catunnampi nayānanti “hoti tathāgato”tiādinā āgatānaṃ catunnaṃ vārānaṃ. Ādito tīsu vāresu saṅkhipitvā pariyosānavāre vitthāritattā “avasāne ‘taṃ kissa hetū’tiādimāhā”ti vuttaṃ. “Ādito tīsu vāresu tatheva desanā pavattā, yathā pariyosānavāre, pāḷi pana saṅkhittā”ti keci.

Vohāroti “satto itthī puriso”tiādinā, “khandhāāyatanānī”tiādinā, “phasso vedanā”tiādinā ca vohāritabbavohāro. Tassa pana vohārassa pavattiṭṭhānaṃ nāma saṅkhepato ime evāti āha “khandhā āyatanāni dhātuyo”ti. Yasmā nibbānaṃ pubbabhāge saṅkhārānaṃ nirodhabhāveneva paññāpiyati ca, tasmā tassāpi khandhamukhena avacaritabbatā labbhatīti “paññāya avacaritabbaṃ khandhapañcaka”nti vuttaṃ. Tenāha bhagavā “imasmiṃyeva byāmamatte kaḷevare sasaññimhi samanake lokañca paññapemi lokasamudayañca lokanirodhañca lokanirodhagāminiñca paṭipada”nti. paññāvacaranti vā tebhūmakadhammānametaṃ gahaṇanti “khandhapañcaka”ntiveva vuttaṃ, tasmā “yāvatā paññā”ti etthāpi lokiypaññāya eva gahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ. Vaṭṭakathā hesāti. Tathā hi “yāvatā vaṭṭaṃ vaṭṭati” icceva vuttaṃ. Tenevāha “tantākulakapadasseva anusandhi dassito”ti. Yasmā bhagavā diṭṭhisīsenettha vaṭṭakathaṃ kathetvā yathānusandhināpi vaṭṭakathaṃ kathesi, tasmā “tantākulakapadasseva anusandhi dassito”ti

sāvadhāraṇaṃ katvā vuttaṃ. Paṭiccasamuppādakathā panettha yāvadeva tassa gambhīrabhāvavibhāvanatthāya vitthāritā, vivaṭṭakathāpi samānā idha paccāmaṭṭhāti daṭṭhabbaṃ.

Sattaviññāṇaṭṭhitiṇaṇā

127. Gacchanto gacchantoti samathapaṭipattiyaṃ suppaṭiṭṭhito hutvā vipassanāgamanena, maggagamanena ca gacchanto gacchanto. Ubho hi bhāgehi muccanato ubhatobhāgavimutto nāma hoti. So “evaṃ asamanupassanto”ti vutto vipassanāyānikoti katvā “yo ca na samanupassatīti vutto so yasmā gacchanto gacchanto paññāvimutto nāma hoti”ti vuttaṃ. Heṭṭhā vuttānanti “kittāvatā ca, ānanda, attānaṃ na paññapento na paññāpeti”tiādinā, “yato kho, ānanda, bhikkhu neva vedanaṃ attānaṃ samanupassatī”tiādinā ca heṭṭhā pāḷiyaṃ āgatānaṃ dvinnāṃ puthujjanabhikkhūnaṃ. Nigamananti nissaraṇaṃ. Nāmananti paññāvimuttādināmaṃ.

Paṭisandhivasena vuttāti nānattakāyanānattasaññitāvisesavisiṭṭhapaṭisandhivasena vuttā satta viññāṇaṭṭhitiyo. Taṃtaṃsattanikāyaṃ pati nissayato hi nānattakāyādītā taṃpariyāpannapaṭisandhisamudāgatāti daṭṭhabbā tadabhinibbattakakammabhavassa tathā āyūhitattā. Catasso āgamissantīti rūpavedanāsaññāsaṅkhārakkhandhavasena catasso viññāṇaṭṭhitiyo āgamissantīti “rūpupāyaṃ vā āvuso viññāṇaṃ tiṭṭhamānaṃ tiṭṭhati”tiādinā. Viññāṇapaṭiṭṭhānassāti paṭisandhiviññāṇassa etarahi paṭiṭṭhānakāraṇassa. Atthato vuttavisesavisiṭṭhā pañcavokāre rūpavedanāsaññāsaṅkhārakkhandhā, catuvokāre vedanādayo tayo khandhā veditabbā. Sattāvāsabhāvaṃ upādāya “dve ca āyatanānīti dve nivāsaṭṭhānānī”ti vuttaṃ. Nivāsaṭṭhānapariyāyopi āyatanasaddo hoti yathā “devāyatanadvaya”nti. Sabbanti viññāṇaṭṭhiti āyatanadvayanti sakalaṃ. Tasmā gahitaṃ tattha ekameva aggahetvāti adhippāyo. Pariyādānaṃ anavasesaggahaṇaṃ na gacchati vaṭṭaṃ viññāṇaṭṭhitiāyatanadvayānaṃ aññamaññaantogadhattā.

Nidassanatthe nipāto, tasmā seyyathāpi manussāti yathā manussāti vuttaṃ hoti. Viseso hotiyeva satipi bāhirassa kārakassa abhede ajjhakkassa bhinnattā. Nānattaṃ kāye etesaṃ, nānatto vā kāyo etesanti nānattakāyā, iminā nayena sesapadesupi attho veditabbo. Nesanti manussānaṃ. Nānattā saññā etesaṃ atthīti nānattasaññino. Sukhasamussayato vinipāto etesaṃ atthīti vinipātikā satipi devabhāve dibbasampattiyā abhāvato, apāyesu vā gato natthi nipāto etesanti vinipātikā. Tenāha “catuapāyavinimuttā”ti. Dhammapadanti satipaṭṭhānādidhammakotṭhāsaṃ. Vijāṇiyāti sutamayena tāva ñāṇena vijāṇitvā. Tadanusārena yonisomanasikāraṃ paribrūhanto sīlavisuddhiādikaṃ sammāpaṭipattiṃ api paṭipajjema. Sā ca paṭipatti hitāya diṭṭhadhammikādisakalahitāya amhākaṃ siyā. Idāni tattha sīlapaṭipattiṃ tāva vibhāgena dassento “pāṇesu cā”ti gāthamāha.

Brahmakāye paṭhamajjhānanibbatte brahmasamūhe, brahmanikāye vā bhavāti brahmakāyikā. Mahābrahmuno parisāya bhavāti brahmapārisajjā tassa paricārakaṭṭhāne ṭhitattā. Mahābrahmuno purohitaṭṭhāne ṭhitāti brahmapurohitā. Āyuvaṇṇādīhi mahanto brahmānoti mahābrahmuno. Satipi tesāṃ tividhānampi paṭhamena jhānena abhinibbatta bhāve jhānassa pana pavattibhedena ayaṃ visesoti dassetuṃ “brahmapārisajjā panā”tiādi vuttaṃ. Parittenāti hīnena, sā cassa hīnatā chandādīnaṃ hīnatāya veditabbā, paṭiladdhamattaṃ vā hīnaṃ. Kappassāti asaṅkhyeyyakappaṃ. Hīnapaṇītānaṃ majjhe bhavattā majjhimena, sā cassa

majjhimatā chandādīnaṃ majjhimatāya veditabbā, paṭilabhitvā nātisubhāvitam vā majjhimam. Upaḍḍhakappoti asaṅkhyeyyakappaṃ upaḍḍhakappo. Vipphārikataroti brahmapārisajjehi pamāṇato vipulataro, sabhāvato ulārataro ca hoti. Sabhāvenapi hi ulāratarova, taṃ panettha appamāṇam. Tathā hi parittābhādīnaṃ, parittasubhādīnaṃ kāye satipi sabhāvavematte ekattavaseneva vavatthāpīyatīti “ekattakāyā” tveva vuccanti. Paṇītenāti ukkaṭṭhena, sā cassa ukkaṭṭhatā chandādīnaṃ ukkaṭṭhatāya veditabbā, subhāvitam vā sammadeva vasibhāvaṃ pāpitaṃ paṇitaṃ padhānabhāvaṃ nīṭanti katvā, idhāpi kappo asaṅkhyeyyakappavaseneva veditabbo paripuṇṇassa mahākappaṃ asambhavato. Itīti evaṃ vuttappakārena. Teti “brahmakāyikā”ti vuttā tividhāpi brahmāno. Saññāya ekattāti tihetukabhāvena saññāya ekattasabhāvattā. Na hi tassā sampayuttadhammasena aññopi koci bhedo atthi.

Evanti iminā nānattakāyāekattasaññinoti dasseti.

Daṇḍaukkāyāti daṇḍadīpikāya. Saratīti dhāvati viya. Vissaratīti vippakiṇṇā viya dhāvati. Dve kappāti dve mahākappā. Ito paresupi eseṃ nayo. Idhāti imasmiṃ sutte. Ukkaṭṭhapaṇḍitadhammasena ābhassaraggahaṇeneva sabbepi te parittābhā, appamāṇābhāpi gahitā.

Sobhanā pabhā subhā, subhāya kiṇṇā subhākiṇṇāti vattabbe ā-kārassa rassattaṃ, antima-ṇa-kārassa ha-kāraṇa katvā “subhākiṇṇā”ti vuttā, aṭṭhakathāyaṃpana niccalāya ekagghanāya pabhāya subhoti pariyāyavacananti “subhena okiṇṇā vikiṇṇā”ti attho vutto, etthāpi antima-ṇa-kārassa ha-kārakaraṇam icchitabbameva. Na chijjivā chijjivā pabhā gacchati ekagghanattā. Catutthaviññāṇaṭṭhitimeva bhajanti kāyassa, saññāya ca ekarūpattā. Vipulasantasukhāyuvāṇādīphalattā vehapphalā. Etthāti viññāṇaṭṭhitiyaṃ.

Vivaṭṭapakkhe tthitā napunarāvattanato. “Na sabbakālikā”ti vatvā tameva asabbakālikattaṃ vibhāvetum “kappasatasahassampī”tiādi vuttaṃ. Soḷasakappasahassaccayena uppannānaṃ suddhāvāsabrahmānaṃ parinibbāyanato, aññesaṇca tattha anuppajjanato buddhasuññe loke suññaṃ taṃ tthānaṃ hoti, tasmā suddhāvāsā na sabbakālikā, khandhāvāraṭṭhānasadisā honti suddhāvāsabhūmiyo. Iminā suttena suddhāvāsānaṃ sattāvāsabhāvadīpaneneva viññāṇaṭṭhitibhāvo dīpito, tasmā suddhāvāsāpi sattu viññāṇaṭṭhitisu catutthaviññāṇaṭṭhitim navasu sattāvāsesu catutthasattāvāsāmyeva bhajanti.

Sukhumattāti saṅkhārāvasesasukhumabhāvappattattā.

Paribhāṇaviññāṇakiccābhāvato neva viññāṇam, sabbaso aviññāṇam na hotīti nāviññāṇam, tasmā paripphuṭaviññāṇakiccavāntisu viññāṇaṭṭhitisu avatvā.

128. Taṇca viññāṇaṭṭhitinti paṭhamam viññāṇaṭṭhitim. Heṭṭhā vuttanayena sarūpato, manussādivibhāgato, saṅkhepato, “nāmaṇca rūpaṇca”ti bhedato ca pajānāti. Tassā samudayaṇcāti tassā paṭhamāya viññāṇaṭṭhitiyā pañcavīsatividham samudayaṇca pajānāti. Atthaṇgamepi eseṃ nayo. Assādetabbato, assādato ca assādam. Ayaṃ aniccādivibhāvo ādīnavo. Chandarāgo vinīyati etena, ettha vāti chandarāgavinayo, saha maggena nibbānam. Chandarāgappahānanti etthāpi eseṃ nayo. Mānadiṭṭhīnaṃ vasenāhanti vā, taṇhāvasena mamanti vā abhinandanāpi mānassa paritassanā viya daṭṭhabbā. Sabbatthāti sabbesu sesesu aṭṭhasupi vāresu. Tatthāti upari tisu viññāṇaṭṭhitisu dutiyāyatanesu. Tattha hi rūpaṃ natthi. Puna tatthāti paṭhamāyatane. Tattha hi eko rūpakkhandhova. Etthāti ca tameva sandhāya vuttaṃ. Tattha hi rūpassa

kammasamuṭṭhānattā āhārasasena yojanā na sambhavati.

Yato khoti ettha to-saddo dā-saddo viya kālavacano “yato kho, sārīputta, bhikkhusaṅgho”tiādīsu viyāti vuttaṃ “yadā kho”ti. Aggahetvāti kañcīpi saṅkhāraṃ “etaṃ mamā”tiādīnaṃ aggahetvā. Paññāvimuttoti aṭṭhannaṃ vimokkhānaṃ anadhigatattā sātisaṃyassa samādhībalassa abhāvato paññābaleneva vimutto. Tenāha “aṭṭha vimokkhe asacchikatvā paññābalenevā”tiādi. Appavattinti āyatīṃ appavattīṃ katvā. Pajānanto vimuttoti vā paññāvimutto, paṭhamajjhānaphassena vinā parijānanādippakārehi cattāri saccāni jānanto paṭivijjhanto tesāṃ kiccānaṃ matthakappattiyā niṭṭhitakiccatāya viśesena muttoti vimutto. So paññāvimutto. Sukkhavipassakoti samathabhāvanāsinehābhāvena sukkhā lūkhā, asiniddhā vā vipassanā etassāti sukkhavipassako. Tathavāti pāḍakakaraṇasena tathavā. Aññatarasminti ca aññatarāaññatarasmīṃ, ekekaśminti attho. Evañhissa pañcavidhatā siyā. “Na heva kho aṭṭha vimokkhe kāyena phusitvā viharatī”ti iminā sātisaṃyassa samādhībalassa abhāvo dīpito. “Paññāya cassa disvā”tiādīnaṃ sātisaṃyassa paññābalassa bhāvo. Paññāya cassa disvā āsavā parikkhīṇā hontīti na āsavā paññāya passanti, dassanākāraṇā pana parikkhīṇā “disvā parikkhīṇā”ti vuttā. Dassanāyattaparikkhayattā eva hi dassanaṃ āsavānaṃ khayassa purimakiriyā hoti.

Aṭṭhāvimokkhavaṇṇanā

129. Ekassa bhikkhunoti sattasu ariyapuggalesu ekassa bhikkhuno. Viññāṇaṭṭhitiādīnaṃ parijānanādivasappa vattaniggamanañca paññāvimuttanāmañca. Itarassāti ubhatobhāgavimuttassa. Ime sandhāya hi pubbe “dvīnaṃ bhikkhūna”nti vuttaṃ. Kenaṭṭhenāti kena sabhāvena. Sabhāvo hi ñāṇena yāthāvato araṇīyato ñātābato “attho”ti vuccati, so eva ttha-kāraṇaṃ ttha-kāraṃ katvā “aṭṭho”ti vutto. Adhimuccanaṭṭhenāti adhikaṃ savisesaṃ muccanaṭṭhena, etena satipi sabbassāpi rūpāvacarajjhānassa vikkhambhanavasena paṭipakkhato vimuttabhāve yena bhāvanāviśesena taṃ jhānaṃ sātisaṃyassa paṭipakkhato vimuccitvā pavattati, so bhāvanāviśeso dīpito. Bhavati hi samānāyatiyuttopi bhāvanāviśesena pavattiākāraviśeso, yathā taṃ saddhāvimuttatā diṭṭhippattassa. Tathā paccaṇīkadhammehi suṭṭhu vimuttatāya, evaṃ aniggahitabhāvena nirāsaṅkatāya abhirativasena suṭṭhu adhimuccanaṭṭhenapi vimokkho. Tenāha “āramaṇe cā”tiādi. Ayaṃ panatthoti ayaṃ adhimuccanaṭṭho pacchime vimokkhe nirodhe natthi, kevalo vimuttaṭṭho eva tattha labbhati, taṃ sayameva parato vakkhati.

Rūpīti yenāyaṃ sasantaṭipariyāpannena rūpena samannāgato, taṃ yassa jhānassa hetubhāvena viṣiṭṭhaṃ rūpaṃ hoti, yena viṣiṭṭhena rūpena “rūpī”ti vuccēyya rūpī-saddassa atisaṃyathadīpanato, tadeva sasantaṭipariyāpannarūpavasena paṭiladdhaṃ jhānaṃ idha paramatthato rūpībhāvasādhakanti daṭṭhabbaṃ. Tenāha “ajjhata”ntiādi. Rūpajjhānaṃ rūpaṃ uttarapadalopena. Rūpānīti panettha purimapadalopo daṭṭhabbo. Tena vuttaṃ “nīlakasiṇādirūpānī”ti. Rūpe kasiṇarūpe saññā rūpasaññā, sā etassa atthīti rūpasaññā, saññāsīsena jhānaṃ vadati. Tappaṭikkhepena arūpasaññā. Tenāha “ajjhataṃ na rūpasaññā”tiādi.

“Anto appanāyaṃ subhanti ābhogo natthī”ti iminā pubbābhogavasena tathā adhimutti siyāti dasseti. Evañhettha tathāvattabbatāpatticodanā samatthitā hoti. Yasmā suvisuddhesu nīlādīsu vaṇṇakasiṇesu tattha katādhikāraṇaṃ abhirativasena suṭṭhu adhimuccanaṭṭho sambhavati, tasmā aṭṭhakathāyaṃ tathā tatiyo vimokkho saṃvaṇṇito, yasmā pana mettāvasena pavattamānā bhāvanā satte appaṭikūlato

dahanti tesu tato adhimuccitvāva pavattati, tasmā paṭisambhidāmagge
“brahmavihārabhāvanā subhavamokkho”ti vuttā, tayidaṃ ubhayampi tena tena
pariyāyena vuttattā na virujjhatīti daṭṭhabbaṃ.

Sabbasoti anavasesato. Na hi catunnaṃ arūpakkhandaṃ ekadesopi tattha
avassissati. Visuddhattāti yathāparicchinnaṃ nirodhitattā. Uttamo vimokkho nāma
ariyeheva samāpajjitabbato, ariyaphalapariyosānattā diṭṭheva dhamme
nibbānappattibhāvato ca.

130. Ādito paṭṭhāyāti paṭhamasamāpattito paṭṭhāya. Yāva pariyosānā samāpatti,
tāva. Aṭṭhatvāti katthaci samāpattiyaṃ aṭṭhito eva, niraṇṭarameva paṭipāṭiyā,
uppaṭipāṭiyā ca samāpajjatevāti attho. Tenāha “īto cito ca sañcaraṇavasena
vutta”nti. Icchati samāpajjituṃ. Tattha “samāpajjati pavisaṭī”ti
samāpattisamaṅgīpuggalo taṃ taṃ pavīṭṭho viya hotīti katvā vuttaṃ.

Dvīhi bhāgehi vimuttoti arūpajjhānena vikkhambhanavimokkhena, maggena
samucchedavimokkhenāti dvīhi vimuccanabhāgehi, arūpasamāpattiyā rūpakāyato,
maggena nāmakāyatoti dvīhi vimuccitabbabhāgehi ca vimutto. Tenāha
“arūpasamāpattiyā”tiādi. Vimuttoti hi kilesehi vimutto, vimuccanto ca kilesānaṃ
vikkhambhanasamucchindanehi kāyadvayaṃ vimuttoti ayamettha attho. Gāthāya ca
ākiñcaññāyatanaṃ lābhino upasivabrāhmaṇassa bhagavatā “nāmakāyā vimutto”ti
ubhatobhāgavimutto muni akkhāto. Tattha atthaṃ paletīti atthaṃ gacchati. Na upeti
saṅkhanti “asukaṃ nāma disaṃ gato”ti vohāraṃ na gacchati. Evaṃ muni nāmakāyā
vimuttoti evaṃ arūpaṃ upapanno sekkhamuni pakatiyā pubbeva rūpakāyā vimutto,
tattha ca catutthamaggaṃ nibbattetvā nāmakāyassa pariññātattā puna nāmakāyāpi
vimutto. Ubhatobhāgavimutto khīṇāsavo hutvā anupādāya parinibbānasaṅkhātāṃ
atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ, “khattiyo brāhmaṇo”ti evaṃ ādikaṃ samaññaṃ na
gacchatīti attho.

“Aññatarato vuṭṭhāyā”ti idaṃ kiṃ ākāśānañcāyatanādīsu aññataralābhīvasena
vuttaṃ, udāhu sabbārupalābhīvasenāti yathicchasi, tathā hotu, yadi
sabbārupalābhīvasena vuttaṃ, na koci virodho. Atha tattha aññataralābhīvasena
vuttaṃ, “yato kho, ānanda, bhikkhu ime aṭṭha vimokkhe anulomampi
samāpajjati”tiādivacanena virujjheyyāti? Yasmā arūpāvacarajjhānesu ekassāpi lābhī
“aṭṭhavimokkhalābhī” tveva vuccati aṭṭhavimokkhe ekadesassāpi
taṃnāmadānasamatthatāsambhavato. Ayañhi aṭṭhavimokkhasamaññaṃ samudāye
viya tadekadeseṃ niruḍḍhāpattisamaññaṃ viyāti. Tena vuttaṃ “ākāśānañcāyatanādīsu
aññatarato vuṭṭhāyā”ti. “Pañcavidho hotī”ti vatvā chabbidhataṃpissa keci
parikappenti, taṃ tesaṃ matimattaṃ, nicchitovāyaṃ pañho pubbācariyehīti
dassetuṃ “keci pañā”tiādi vuttaṃ. Tattha kecīti uttaravīhāravāsino,
sārasamāsācariyā ca. Te hi “ubhatobhāgavimuttoti ubhayabhāgavimutto
samādhivipassanāto”ti vatvā rūpāvacarasamādhināpi samādhiparipanthato vimuttiṃ
maññanti. Evaṃ rūpajjhānabhāgena, arūpajjhānabhāgena ca ubhato vimuttoti
pāyasamāno. “Tādisamevā”ti iminā yādisaṃ arūpāvacarajjhānaṃ
kilesavikkhambhane, tādisaṃ rūpāvacaratutthajjhānaṃ pīti imamatthaṃ ullaṅgeti.
Tenāha “tasmā”tiādi.

Ubhatobhāgavimuttapañhoti ubhatobhāgavimuttassa chabbidhataṃ nissāya
uppannapañho. Vaṇṇanaṃ nissāyāti tassa padassa atthavacanaṃ nissāya. Cirenāti
therassa aparabhāge cirena kālena. Vinicchayanti saṃsayachedakaṃ sanniṭṭhānaṃ

patto. Taṃ pañhanti tamatthaṃ. Ñātum icchito hi attho pañho. Na kenaci sutapubbanti kenaci kiñci na sutapubbaṃ, idaṃ atthajātanti adhippāyo. Kiñcāpi upekkhāsahagataṃ, kiñcāpi kilese vikkhambhetīti paccekaṃ kiñcāpi-saddo yojetabbo. Samudācaratīti pavattati. Tattha kāraṇamāha “ime hī”tiādinā, tena rūpāvacarabhāvanato āruppabhāvanā savisesaṃ kilese vikkhambhetti rūpavirāgabhāvanābhāvato, uparibhāvanābhāvato cāti dassetīti. Evañca katvā aṭṭhakathāyaṃ āruppabhāvanānidese yaṃ vuttaṃ “tassevaṃ tasmim nimitte punappunaṃ cittaṃ cārentassa nīvaraṇāni vikkhambhanti sati santiṭṭhatī”tiādi, taṃ samatthataṃ hotīti. Idaṃ suttanti puggalapaññattipāṭhamāha. Sabbañhi buddhavacanaṃ atthasūcanādiatthena suttanti vutto vāyamattho. Yaṃ pana tattha vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā vuttameva. Aṭṭhannaṃ vimokkhānaṃ anulomādito samāpajjanena sātisaṃsaṃ santānassa abhisankhatattā, aṭṭhamañca uttamaṃ vimokkhaṃ padaṭṭhānaṃ katvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā aggamaggādhigamena ubhatobhāgavimuccanato ca imāya ubhatobhāgavimuttiyā sabbasetṭhatā veditāti daṭṭhabbā.

Mahānidānasuttavaṇṇanāya līnatthappakāsanā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Υποσχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Υποσχόλια. 1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Υποσχόλια. 2. Υποσχόλια για το μεγάλο κεφάλαιο. 2. Σχόλια για τη μεγάλη ομιλία για την αιτιότητα έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org